

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШГОҶИ ДАВЛАТИИ БОҲТАР
БА НОМИ НОСИРИ ХУСРАВ**

ТДУ 796.51(575.3) (09)

Бо ҳуқуқи дастнавис

ШАРИФОВ ШУҲРАТҶОН ҶУМЪАЕВИЧ

**ТАЪРИХИ МУАССИСАҶОИ МАДАНИЙ –
РАВШАННАМОИИ МИНТАҚАИ КҶҶЛОБИ
ВИЛОЯТИ ХАТЛОН ДАР ДАВРОНИ
ИСТИҚЛОЛ (с.1991-2016)**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т И

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади
илмҳои таърих аз рӯи ихтисоси 07. 00. 02 – Таърихи
ватанӣ (таърихи халқи тоҷик)

ДУШАНБЕ – 2021

Диссертатсия дар кафедраи таърихи халқи тоҷики Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав омода гардидааст.

Рохбари илмӣ: **Абдуназаров Хушбахт** – доктори илмҳои таърих, профессори кафедраи таърихи халқи тоҷики Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав

Муқарризони расмӣ: **Набиев Ваҳоб Машрафович** - доктори илмҳои таърих, профессори кафедраи таърихи ватании Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров

Ғаффоров Бахтиёр – номзади илмҳои таърих, дотсент, декани факултети таърих ва муносибатҳои байналхалқии Донишгоҳи Славянии Тоҷикистону Россия

Ташкилоти тақриздиханда: **Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода**

Ҷимоя рузи 13 майи соли 2021, соати 13:30 дар чаласаи Шӯрои диссертатсионии 6Д.КОО-005 барои ҷимояи диссертатсияҳо оид ба дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисос, ки дар назди Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон (Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 33) амал мекунад, баргузор мегардад.

Бо диссертатсия дар Китобхонаи марказии илмии ба номи Индира Гандии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон (734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 33) ва дар сомонаи расмии Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи Аҳмади Дониши Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон (www.institute-history.tj) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат санаи «___» _____ соли 2021 тавзеъ шудааст.

**Котиби илмии
Шӯрои диссертатсионӣ,
доктори илмҳои таърих**

Ҳоҷаева Н.Ҷ.

МУҚАДДИМА

Мубрамияти мавзӯи таҳқиқот. Чумҳурии Тоҷикистон 9 сентябри соли 1991 соҳибистиклол гардида, мустақиман ба муайян кардани унсурҳои нави миллии ҳокимият ва асосҳои сиёсати дохилӣ ва хориҷии хеш пардохт. Аз ҳамин давра сар карда, дар таърихи халқи тоҷик марҳалаи нав – марҳалаи эъмори унсурҳои нави давлатдорӣ ва таҳкими мустақилият оғоз гардид. Яке аз самтҳои муҳими таҳкими давлати соҳибистиклол - ташаккул додани худшиносии миллий, ба таври маҷмӯӣ ва амиқ омӯхтани таърих ва фарҳанги халқи тоҷик маҳсуб меёфт. Бо дарназардошти ин, зарурияти омӯзиши таъриху ҷаҳолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ, аз ҷумла - муассисаҳои клубӣ, маҳфилҳои худҷаҳолияти бадеӣ, китобхонаҳо, осорхонаҳо ва театрҳои халқӣ низ ба миён омад.

Мавриди зикр аст, ки ҳукумати шӯравӣ дар соҳаи фарҳанг ва санъати тоҷик давраи навро оғоз карда, дар эҳё ва ташаккул додани санъати миллий, бунёди мактабҳо бо забони тоҷикӣ, театрҳои касбии миллий ва дигар муассисаҳои фарҳангӣ саҳми арзанда гузоштааст. Ба ақидаи санъатшиносии шинохтаи тоҷик Н.Нурҷонов «дар замони шӯравӣ муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар ташаккулёбии ҷаҳонбинии илмӣ, тарбияи ватандӯстӣ ва байналмилалӣ аҳолии ҶШС Тоҷикистон нақши муҳим мебозид».¹

Ҳарчанд раванди ташаккул ва рушди муассисаҳои фарҳангӣ ба замони Шӯравӣ рост меояд, вале зарурияти омӯзишу баррасии муттасилу мақсаднокӣ таърихи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ баъди ба даст омадани истиқлолияти давлатӣ ба миён омад. Бинобар ин, дастрас гардидани маъхазу сарчашмаҳои ҳуҷҷатӣ ва баррасии онҳо аз нигоҳи воқеияти замон тавачҷӯхи моро ба таҳқиқоти маҷмӯӣ таърихи муассисаҳои маданӣ-равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон ҷалб намуд.

Имрӯзҳо низ ҷаҳолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар баланд бардоштани сатҳи маърифатнокӣ ва маънавиёти аҳолии мамлакат нақши муҳим дорад. Маҳз фарҳанг кодир аст, ки ба ташаккулёбӣ, тараққиёти истеъдоди эҷодӣ ва пешрафти ҳаматарафаи инсон таъсири калон расонад.² Бо таъсис ёфтани Чумҳурии соҳибистиклоли Тоҷикистон дар таърих ва фарҳанги халқи тоҷик марҳалаи комилан нав оғоз ёфт. Раванди таҳаввулоту дигаргунсозӣҳо дар доираи талаботи нав ба ташаккули фарҳанг ва муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии чумҳурӣ мусоидат намуд.

¹ Нурҷонов Н.Таджикский народный театр по материалам Кулябской области / Н.Нурҷонов. – М., 1956. – С 18.

² Гаффоров Б. Аз таърихи ташаккулёбии муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар Чумҳурии Тоҷикистон : дис. ... номзади илм. таърих: 07.00.02 / Б.Гаффоров. – Душанбе, 2014. – С.3.

Даҳсолаи аввали соҳибистиклолӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври фоҷиавӣ ба анҷом расид. Дар ҷумҳурӣ ҷанги шаҳрвандӣ оғоз гардид, ки ба фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ таъсири манфӣ расонид. Дар натиҷаи муқовимати мусаллаҳона ҳолати муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ба кулӣ тағйир ёфт. Садҳо клубу китобхонаҳо вайрону валанғор гаштанд, театрҳои мардумӣ аз фаъолият бозмонда, молу мулки муассисаҳои фарҳангӣ ба яғмо рафтанд. Вайрон гардидани биноҳо, бад шудани ҳолати маблағгузорӣ ва норасоии мутахассисони соҳа ба пурра аз фаъолият бозмондани аксарияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ оварда расонид. Дар ҷумҳурӣ, аз он ҷумла дар вилояти Хатлон норасоии мутахассисони соҳаи фарҳанг аз рӯйи баъзе ихтисосҳо афзоиш ёфт. Гузашта аз ин, маҳз дар ҳамин давра робитаҳои фарҳангии байни ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ қанда шуданд, ки дар натиҷа пойгоҳи моддӣ-техникии муассисаҳои маданӣ-равшаннамоӣ хароб гардиданд.

Дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар даҳсолаи аввали соҳибистиклолӣ шумораи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ва маблағгузорӣ ба муассисаҳои мазкур кам гардид. Масалан, аз соли 1991 то соли 2000 – ум дар минтақа 25 муассисаҳои клубӣ, 24 китобхона, 2 мактаби мусиқӣ ва 7 ансамбли тарона ва ракс пурра аз фаъолият бозмонда, муддати тӯлонӣ театрҳои халқӣ фаъолият намекарданд.¹ Аз тарафи дигар, зарурияти омӯзиши таърихи китобхонаҳо, муассисаҳои клубӣ, театрҳои халқӣ, осорхонаҳо дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар давраи муайянгардида, дар доираи талаботи нав ба муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ва бо дарназадошти он ки фарҳанг симо ва мавҷудияти асосии миллат маҳсуб меёбад, ба миён омад.

Муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ҳамчун донишқадаҳои иҷтимоӣ – фарҳангӣ, дар ташаккулёбии афкори ҷомеа, устувор гаштани истиқлолият ва ваҳдати миллии халқи тоҷик нақши асосиро мебозад. Муҳимияти мавзӯи таҳқиқоти мазкур дар он аст, ки фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар солҳои 1991 – 2016 то кунун ҳамчун паҷӯшиши муқаммалӣ таърихӣ ба таври алоҳида мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарор нагирифта буд. Аз ин рӯ, омӯзиши фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ минтақаи Кӯлоб дар даврони истиқлол зарурияти таҳқиқоти мазкурро муайян намуд.

Дарачаи омӯзиши илмӣ масъала. Инъикос намудани таърихи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ вилояти Хатлон дар замони соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон нақши муассиру мондагӯр дорад. Дар навбати аввал ҷамъоварии мавод, санадҳои меъёрӣ – ҳуқуқӣ, маводҳои бойгонии муассисаҳои мазкур ва таълифи мақолаҳо имконият медиҳанд, ки ҳолати муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар минтақаи

¹ Ҳисоботи Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон / БҶ РҶВХ. - 2000, - В 2.

Кӯлоби вилояти Хатлон дар давраи тадқиқоти ҳамаҷониба ва ҳолисона муайян гарданд.

Роҷеъ ба таърихи ташаккул ва рушди муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон асарҳои зиёди илмию оммавӣ таълиф шуда бошанд ҳам, вале таҳлили маҷмӯи ва ҳамаҷонибаи ин масъала ҳанӯз ба анҷом нарасидааст. Ғановати адабиёти илмӣ имкон медиҳад, ки онҳоро ба тариқи зайл гуруҳбандӣ намоем:

Гуруҳи якум фарогири адабиёти нашрӣ дар солҳои ҳокимияти шӯравӣ¹ мебошад, ки дар онҳо оиди таърихи халқи тоҷик ва сохтмони маданият замони Шӯравӣ фикру мулоҳизаҳо баён ёфтааст. Ин маъхазҳо як қатор таҳқиқот оид ба таърихи коллективонии хоҷагии халқ ва таъсисёбии аввалин муассисаҳои маданӣ - равшаннамоии Тоҷикистонро дар бар мегиранд. Муаллиф ба ин гуруҳ инчунин, таҳқиқоти дигари дар даврони соҳибистиклолии ҷумҳурӣ ба таърихшиносӣ низ шомил медонад².

Гуруҳи дуюм асосан адабиёти илмиро, ки бевосита ба инъикоси таърихи сохтмони маданият Тоҷикистон³, инчунин таҳқиқоте, ки ба таърихи муассисаҳои фарҳангӣ, ҳунарҳои мардумӣ ва ҳунармандони Хатлонзамин марбутанд, дар бар мегирад⁴.

¹ Таджикская ССР за 20 лет. - Сталинобод; Таджикгосиздат, 1949; Таджикистан за 40 лет: Ст. сборник. - Душанбе, 1964; История таджикского народа / Под ред. Б.А. Антоненко. - М.: Наука, 1964. - Том III; Таджикистан за годы Советской власти: (Сб. ст. материалов). - Душанбе, 1967; Очерки истории колхозного строительства в Таджикистане (1917-1965 гг.). - Душанбе: Дониш, 1968.

² Раҳмонов Э. Фарҳанг ҳасти миллат аст. // В кн.: Таджикистан: десять лет независимости, национального единства и созидания. - Том III. - Душанбе: Ирфон, 2001; Эмомалӣ Раҳмон. Рушди арзишҳои фарҳанги милли. - Душанбе, 2006; Достӣ Шарифов. Назаре ба таърихи тамаддуни мардуми Кӯлоб. - Душанбе, 2006; Ҳабибулло Тоатов, Рустамҷон Юлдошев. Хатлон дар масири таърих. Хучанд, 2006; Таджикистан: 20 лет государственной независимости: статистический сборник. - Душанбе: Шарки озов, 2011; История таджикского народа. Новейшая история (1941-2010 гг.) / Под ред. Р.М. Масова. - Т. VI. - Душанбе, 2011; Шарифов Достӣ. Маҷмӯаи рисолаҳои таърихӣ ва адабӣ. - Душанбе, 2013.

³ Из истории культурного строительства Таджикистане в 1924 - 1941гг. [текст]. : - в двух томах. Том. 1. / Под редакцией академика А. Н. Тадж. ССР. З. Ш. Раджабова. - Душанбе. Ирфон, 1966; Из истории культурного строительства в Таджикистане (1941-1960 гг.). - Душанбе; Ирфон, 1972. - Т. II; Из истории культурного строительства Таджикистане (1917 - 1977). [текст]. : - том 1. / Под ред., К. П. Марсакова., - Душанбе, Дониш 1979; Шевченко З.М. Из истории библиотечного дела в Таджикистане / Под ред. К. Я. Марсакова Душанбе: Дониш, 1968.

⁴ Низам Нурджанов. Таджикский народный театр по материалам Кулябской области. - Москва. 1956; Чалишов Соат. Сайдали Вализода. - Душанбе: Ирфон. 1985; Иброҳим Чалилзода. Одина Хошим. - Душанбе, 1985; Сафармуҳаммад Аюбӣ. Ним асри тарбияи завқ. - Душанбе, 1988; Шарифов Достӣ. Назаре ба таърихи тамаддуни мардуми Кӯлоб. - Душанбе, 2006; Энциклопедияи Кӯлоб, - Душанбе, 2006; Абдулло Бобоев. Савти фалак ва фалаки Давлатманд - Душанбе, 2006; Достӣ Шарифов, Иброҳим Маҳмадов. Аз тарбиҳои ҳунароии мардумии Хатлонзамин. - Душанбе, 2007; Файзи Ашӯр, Мунаввара Аминова. Даргоҳи ҳунар. - Душанбе, 2008; Давлатманд Ҳолов. Фалак // Сарредаксияи илмию Энциклопедияи миллии тоҷик - Душанбе, 2011; Ҳасанов Н, Бокиева Г. Фарҳанг ва санъати Муъминобод. - Душанбе: Мир издателей. 2011; Кабутов З,

Гурӯҳи сеюм аз таҳқиқот ва рисолаҳои иборат аст, ки барои рӯшани андохтан ба таърихи ташаккул ва рушди муассисаҳои мадания – равшаннамоии Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудаанд. Дар ин самт соли 2013 асари тадқиқоти Каримова Р. «Фарҳанги Тоҷикистон дар замони истиқлолият (1991 - 2011)» чоп гардид.¹ Дар ин монография муаллиф оиди тағйироти қолабии фарҳанг тадқиқот бурда, тамоилҳои асосии инкишофи фарҳанги дар ҷомеаи мусири Тоҷикистонро муайян кардааст. Дар мавриди тадқиқоти Ҳотамова Н.Б. «Ислоҳоти иҷтимоӣ – иқтисодӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи истиқлолият (1991 - 2006)»² бояд қайд намуд, ки дар он вазъи иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар даврони истиқлолият, аз он ҷумла ҳолати иқтисодии муассисаҳои фарҳангӣ ба таври возеҳ баррасӣ гардидааст.

Доир ба мушкилиҳои алоҳидаи омӯзиши таърихи муассисаҳои мадания – равшаннамоӣ дар даврони соҳибистиклолӣ ва соҳаҳои гуногуни фарҳанг як қатор рисолаҳои илмӣ низ бахшида шудаанд.

Дар рисолаи илмии Гаффуров Б. “История культурно - просветительных учреждений республики Таджикистан (1991-2011гг.)”(«Аз таърихи ташаккулёбии муассисаҳои мадания – равшаннамоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (с.1991-2011)»)»³ оид ба таъсисёби ва рушди нумӯи муассисаҳои мадания – равшаннамоӣ дар замони шӯравӣ ва вазъи ҳолати ин муассисаҳо дар даврони соҳибистиклолии Тоҷикистон сухан меравад. Дар натиҷаи таҳлилу муайян гардид, ки дар даҳсолаи аввали истиқлолият бинобар бухрони сиёсӣ – иқтисодӣ, ки Тоҷикистонро фаро гирифта буд, аксарияти муассисаҳои фарҳангӣ аз ҷаҳолият боз монданд.

Нуров Г. дар рисолаи илмии худ “Формирование и развитие музейного дела в Таджикистане (30-е гг. XX – начало XXI вв.)» («Ташаккулёби ва рушди ҷаҳолияти осорхонаҳо дар Тоҷикистон (солҳои 30 – юми асри XX ва аввали асри XXI)»)»⁴, таърихи ташаккулёбии осорхонаҳои таъриху кишваршиносӣ, осорхонаҳои соҳавӣ, осорхона – мамнӯъгоҳҳо ва хона – осорхонаҳои Тоҷикистонро мавриди омӯзиш қарор додааст. Дар ин рисола таърихи барқароркунӣ ва ташаккулёбии осорхонаҳои ҷумҳурӣ дар давраи таҳқиқотӣ мавриди омӯзиш қарор гирифтааст.

Дар рисолаи илмии Каримова Р. Н. “История развития культуры Таджикистана в годы независимости (1991-2011 гг.)” («Таърихи

Махсумов М. Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ – драмавии ноҳияи Данғара. – Душанбе, 2013; Мадвалии Миралӣ. Аргуштгари оташниҳод – Душанбе, 2017.

¹ Каримова Р.Н. Культура Таджикистана в годы независимости (1991-2011 гг.). – Душанбе: Дониш, 2013. – 212 с.

² Ҳотамова Н.Б. Социально-экономические преобразования в Республике Таджикистан в период суверенитета (1991-2006 гг.) – Душанбе, 2008. – 268 с.

³ Гаффуров Б. История культурно - просветительных учреждений республики Таджикистан (1991-2011гг.): дис ... канд. ист. наук / Б.Гаффуров. – Душанбе, 2014.

⁴ Нуров Г.З. Формирование и развитие музейного дела в Таджикистане (30-е гг. XX – начало XXI вв.): дис ... канд. ист. наук / Г.З.Нуров. – Душанбе, 2011.

ташаккулёбии фарҳанги Тоҷикистон дар замони истиқлолият (1991 - 2011)»¹ фаёлияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии Тоҷикистон дар охири асри XX – аввали асри XXI низ баён гардидааст. Махсусан, зербоби аввали боби дуоми тадқиқот ба фаёлияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии Тоҷикистон бахшида шудааст.

Дар рисолаҳои илмӣ зикршуда, ки нуктаҳои назари гуногунро оид ба таърихи фарҳанги халқи тоҷик дар солҳои истиқлолият таҷассум менамоянд, роҷеъ ба таърихи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон ба таври муфассал маълумот дода нашудааст. Муаллифони рисолаҳои мазкур танҳо баъзе аз паҳлуҳои таърихи ташаккулёбии ва фаёлияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаро баррасӣ намудаанд.

Ба ин гуруҳ инчунин мақолаҳои илмӣ муаллифон, ба монанди Рачабов А., Умаров А., Юсуфов М., Сулаймонӣ С., Шерматов Ҷ., Нуров Г., Шарипов А., Маҳмадова М., Азизов М., Иброҳимов З., Мухиддинов С., Шосаидов С., Буриев К., Афғонов К.,² ва дигаронро дохил кардан мумкин аст, ки ҳамчун сарчашмаи муҳим ва муътамад дар раванди таҳқиқи мавзӯи мавриди пажӯиш фаровон истифода шудаанд. Бояд қайд намуд, ки маводҳои давра ба давра нашргардида дар баъзе мавридҳо вазъи фаёлияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоб, инчунин дар алоҳидагӣ асоснок намудани базаи моддӣ

¹ Каримова Р.Н. История развития культуры Таджикистана в годы независимости (1991-2011 гг.): автореф. дис. ... канд. ист. наук / Р.Н.Каримова.– Душанбе, 2012.

² Раджабов А., Умаров А., Юсуфов М. Исследование состояния клубных учреждений Хатлонской области // Вестник культуры: научно-аналитическое издание. – Душанбе, 2002. – №6. – С.120-123; Сулаймони С. Клубные учреждения РТ в условиях рыночной экономики // Культура: проблемы и исследования. – Душанбе, 2001. – С.46-51; Шерматов Дж. Библиотечное дело за годы независимости Таджикистана (1991-2007) // Вестник культуры: научно-аналитическое издание. – Душанбе, 2007. – №10. – С.19-29; Нуров Г. Проблемаҳои омӯзиши таърихи осорхонаҳои Тоҷикистон // Ахбороти осорхонаи миллий. - Душанбе, 2004. - С 43-46; ҳамон муаллиф. Формирование и функционирование историко – краеведческих музеев в Таджикистане // Ахбороти осорхонаи миллий. Душанбе, 2014.-С14-17; Шарипов А. Музеи и музееведения Таджикистана // Молодежь Таджикистана. – 2002. – 3 февр; Маҳмадова М. Музеи являються сокровищами истории и культуры // Таджикистан. – 2007. – №7. – С.54-55; Азизов М. Ногузирии таъсиси осорхонаи Хулбук // Ахбороти осорхонаи миллий. Душанбе, 2004.- С 36-38; Ибрагимов З. Осорхона муаррифунандаи шукуи давлатдорӣ // Ахбороти осорхонаи миллий. Душанбе, 2014.- С 25- 28; Мухиддинов С.Р. Некоторые особенности комплектования книжных фондов библиотек РТ в годы независимости. // Труды 15-ой Межд. конф. «Крым – 2008»: Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире, науки, культуры, образования и бизнеса.– М., 2008. – С.450-456; Шосаидов С. Нормативно-правовая обеспеченность деятельности библиотек. // Бахори ачам.– 2009.– 20 апр; Буриев К.Б. Развитие библиотечного дела – важное направление культурной политики суверенной РТ. // Вестник культуры: научно-аналитическое издание. – Душанбе, 2012. – №1. – С.112-118; Афғонов К.Г. Основные направления дальнейшего развития библиотечного образования в Таджикистане // Вузы культуры и искусств в мировом образовательном пространстве; Сб. материалов по пятому международному симпозиуму.– Душанбе: Ирфон, 2012. – С.294-302.

– техникии онҳоро дар замони соҳибистиклолии чумхурӣ баён менамунд.

Мақолаҳои дар рӯзномаю маҷаллаҳои даврӣ нашр гардида, инчунин маводҳои электронӣ ва захираҳои шабакаҳои интернетӣ низ оид ба раванди ташаккул ва таҳаввули фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон маълумоти зарурӣ пешниҳод менамоянд, ки аз ҷониби муаллифи рисола мавриди омӯзиш қарор дода шудаанд.

ТАВСИФИ УМУМИИ ҚОР

Робитаи қор бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар қорҷӯбаи татбиқи нақшаи дурномаи қори илмӣ-таҳқиқотии кафедраи таърихи халқи тоҷики Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Н.Хусрав, таҳти унвони «Масоили умдаи таърихи халқи тоҷик (*давраи муосир*)» барои солҳои 2016-2020 ба иҷро расидааст.

Мақсад ва вазифаҳои омӯзиш. Ҳадафи асосии тадқиқот омӯзиши маҷмӯии таърихи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон ва муайян намудани хусусиятҳои вазифавии онҳо дар солҳои истиқлолияти давлатӣ мебошад.

Ҳадафи омӯзиш ба ҳалли вазифаҳои зерин равона гардидааст:

- тадқиқи таърихи пайдоиши муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар замони шӯравӣ;
- таҳлил намудани хусусият ва нақши муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи мазкур дар пешрафти ҷамъият;
- муайян намудани хусусиятҳои фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар давраи таҳқиқотӣ;
- нишон додани вазъи муассисаҳои клубӣ, театрҳои халқӣ ва фаъолияти китобдорӣ ва осорхонаҳои минтақаи мазкур дар давраи ҷанги шаҳрвандӣ;
- саҳми мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии вилояти Хатлон дар барқароркунӣ ва инкишофи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоб;
- таҳлил намудани дастовардҳо ва масъалаҳои ҳалталаб дар ташаккулёбии муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар солҳои истиқлолият.

Объекти таҳқиқоти мазкур фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоб (1991 - 2016) ва мавқеи он дар рушду нумӯи фарҳанги даврони соҳибистиклолии чумхурӣ маҳсуб меёбад.

Предмети таҳқиқот муайян намудани нақш ва ҷойгоҳи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоб, вазъи ин муассисаҳо, мушкилӣ ва масъалаҳои ҳалталаби онҳо дар замони соҳибистиклолии Тоҷикистон мебошад.

Соҳаи таҳқиқот. Мавзӯи таҳқиқот ба шиносномаи ихтисоси

07.00.02 – таърихи ватанӣ (таърихи халқи тоҷик) мувофиқат менамояд.

Этимоднокии натиҷаҳои диссертатсиониро дақиқияти маълумот, кифоягии ҳаҷми маводи таҳқиқотӣ, коркарди натиҷаҳои таҳқиқот ва ҳаҷми интишорот, таҳлил, баррасӣ, мусоҳибаи муаллиф бо коршиносон, намояндагони барҷастаи соҳаи санъат ва фарҳанги минтақа ва муқоисаи илмию амалӣ таъмин менамоянд. Хулоса ва тавсияҳо дар асоси таҳлили илмии натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ ва амалӣ пешниҳод гардидааст.

Чаҳорҷӯбаи хронологии омӯзиш солҳои 1991 – 2016 – ро, ки давраи ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ, рафти ҷанги шаҳрвандӣ ва ба даст овардани ваҳдати миллий, инчунин барқарор намудани оқибатҳои ҷанг ва зъмори ҷомеаи демократии Тоҷикистон маҳсуб меёбад, дар бар гирифтааст.

Микёси ҳудудии таҳқиқот ҳудуди минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлони Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Пойгоҳи сарчашмаи таҳқиқот. Маъхаз ва сарчашмаҳои истифодашударо метавон ба гурӯҳҳои зерин ҷудо намуд:

Гурӯҳи якуми сарчашмаҳо шумораи зиёди маъхазҳои бойгонӣ пеш аз ҳама маводҳои бойгонии ҷорӣ Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон (БҶ ВФ ҶТ), бойгонии ҷорӣ Донишқадаи илмӣ – тадқиқотии фарҳанг ва иттилооти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон (БҶ ДИТФИ ВФ ҶТ), филиали бойгонии Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон (ФБ ҲКТ), Бойгонии ҷорӣ Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон (БҶ РФВХ) ва Бойгонии ҷорӣ бахши фарҳанги минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон (БҶ БФМКВХ) ташкил медиҳанд. Дар ин ҳуҷҷатҳои бойгонӣ маълумоти муҳим, далелҳо ва маълумоти зиёди оморӣ оид ба фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ маҳфуз мондаанд, ки ҳамчун манбаи асосӣ дар рисолаи мазкур истифода гардидаанд.

Гурӯҳи дуюм аз маҷмӯи маълумоти асосноки маҳсули ҳуҷҷатӣ, ки ба таърихи ташаккули муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ мансубанд, инчунин санадҳои меъёрӣ - ҳуқуқӣ: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи фарҳанг¹, Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии

¹ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи фарҳанг аз 13 декабри соли 1997. № 519 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 1997. – №23-24; (28.06.2011 с., №734); Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи берун баровардан ва дохил кардани сарватҳои фарҳангӣ аз 6 августи соли 2001, таҳти № 42 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2001. - №7; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи театр ва фаъолияти театри аз 2 декабри соли 2002, таҳти № 80 // Сономаи расмӣ Маркази миллии конунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон: - http://base.mmk.tj/view_sanadhoverview.php?showdetail=&sanadID=92; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи фаъолияти китобдорӣ аз 1 августи соли 2003, таҳти № 32 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2003. – №8; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи ҳунароҳои бадеӣ – ҳалқӣ аз 1 августи соли 2003, таҳти № 43 // Сономаи расмӣ Маркази миллии конунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон: http://base.mmk.tj/view_sanadhoverview.php?showdetail=&sanadID=105; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи фаъолияти касбияти ҳунармандӣ аз 1 августи соли 2003, таҳти № 43 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2003. – №8:

Тоҷикистон¹, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон², татбиқи Барномаҳои давлатӣ дар соҳаи фарҳанг³ ва маълумотҳои оморӣ иборат мебошанд.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи осорхонаҳо ва фонди осорхонаҳо» аз 3 июли соли 2012, таҳти № 838 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2012. – №7; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи ҳифз ва истифодаи объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ аз 3 март соли 2006, таҳти № 178 // Соמוнаи расмӣ Маркази миллии конунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон: - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=148.

¹ Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2005, таҳти № 501. – Душанбе: Матбуот, 2006.

²Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2005, таҳти № 501 оиди Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон: // Соמוнаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?rgn=7090](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?rgn=7090)); Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 март соли 2007, таҳти № 85 оиди тасдиқи Барномаи давлатии рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008 – 2015: // Соמוнаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=11050](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=11050)); Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 июни соли 2006, таҳти № 239 оиди тасдиқи Барномаи давлатии тайёр кардани кадрҳои соҳибхиттоси соҳаи фарҳанг, хунар ва таъбу нашр дар солҳои 2007-2010: // Соמוнаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=11069](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=11069)); Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 августи соли 2010, таҳти № 384 оиди тасдиқи Барномаи давлатии компютеркунони китобхонаҳои оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011 – 2013: // Соמוнаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=15733](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=15733)); Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 декабри соли 2011, таҳти № 577 дар бораи тасдиқи Барномаи давлатии ҳифзи мероси таърихӣ – фарҳангӣ барои солҳои 2012 – 2020. Замимаи 1: // Соמוнаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=115776](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=115776)); Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи тасдиқи Барномаи давлатии ҳифзи мероси фарҳангии ғайримоддӣ халқи тоҷик барои солҳои 2013-2020 аз 31 майи соли 2012, таҳти № 269 // -- Соמוнаи расмӣ Маркази миллии конунгузории назди Президенти Тоҷикистон - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=440; Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 декабри соли 2012, таҳти № 675 дар бораи тасдиқи Барномаи рушди санъати театрӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013-2019 // -- Соמוнаи расмӣ Маркази миллии конунгузории назди Президенти Тоҷикистон - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=444;

Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 9 феввали соли 2016, таҳти № 53 дар бораи тасдиқи Барномаи давлатии рушди муассисаҳои фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020 // Соמוнаи расмӣ Маркази миллии конунгузории назди Президенти Тоҷикистон - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=504.

³ Барномаи давлатии рушди фаёлияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015 аз 2 июли соли 2005, таҳти № 238 // Китобдор. Маҷаллаи маданӣ – равшаннамоӣ. – 2007. – №1; Барномаи давлатии тайёр кардани кадрҳои соҳибхиттоси соҳаи фарҳанг, хунар ва таъбу нашр дар солҳои 2007-2010 аз 3 июни соли 2006, таҳти № 239 // Соמוнаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=11068](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=11068)); Барномаи давлатии рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008 – 2015 // Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон: зери таҳрири Шерматов Қ. – Душанбе: Эҷод, 2007; Барномаи давлатии компютеркунони китобхонаҳои оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011 – 2013 аз 2 августи соли 2010, таҳти № 384 // Соמוнаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=15734](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=15734)); Барномаи давлатии ҳифзи мероси таърихӣ – фарҳангӣ барои солҳои 2012 – 2020 аз 3 декабри соли 2011, таҳти № 577 // Соמוнаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=115776](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=115776));

Гурӯҳи сеюмро манбаъ ва маводҳое, ки бевосита ба раванди ташаккул ва фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ, аз ҷумла ҳисоботҳои оиди фаъолияти Раёсати фарҳанги Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон: солҳои 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1999, 2000, 2001, 2002, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, маълумот дар бораи натиҷаҳои фаъолияти Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон ва бахши фарҳанги минтақаи Кӯлоб ташкил медиҳанд.

Сухбати пурмухтавоӣ намоёндогони барҷастаи соҳаи санъат ва фарҳанги минтақа ба монанди Анвар Баротов, Давлатманд Холов, Муҳаммадӣ Абдурасулов, Гулҷеҳра Содиқова, Мирзоватан Миров, Амина Табарова, Шариф Бедаков, Нурулло Холов, Нурулло Аврангов ва дигаронро ҳамчун сарчашмаи муҳим дар самти омӯзиши фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ҳисобидан мумкин аст.

Истифодаи маводҳои бойгонӣ, санаду ҳуҷҷатҳои расмӣ, ҳисобот ва ёддошту хотираҳои имконият медиҳанд, ки ҷанбаҳои асосии фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар замони соҳибистиклолӣ ҳаматарафа омӯхта шаванд.

Навгониҳои илми рисола дар он зоҳир мегардад, ки муаллиф бори аввал ба таври монографӣ фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлонро мавриди омӯзиш ва таҳқиқ қарор дода, ба муайян намудани аҳамият ва нақши ин муассисаҳо дар ташаккули маънавиёти мардуми минтақа кӯшиш ба ҳарч додааст. Дар баробари ин дар асоси манбаъ, сарчашмаҳо ва ҳуҷҷатҳои фаровони таърихӣ фаъолияти ин муассисаҳо ба таври илмӣ мавриди таҳлил қарор гирифтааст.

Илова бар ин, муқаррароти зерини илмӣ низ навгониҳои таҳқиқотро ташкил медиҳанд:

- маводҳои бойгонии ВФҶТ, Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон, бахши фарҳанги минтақаи Кӯлоб ва бахшҳои фарҳанги шаҳру ноҳияҳои минтақа ба гардиши илмӣ ворид карда шуданд;

- таърихи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар замони шӯравӣ мавриди таҳқиқоти маҷмӯӣ қарор гирифтанд;

- ба фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ минтақа дар раванди ҷанги шаҳрвандӣ баҳои воқеӣ дода шудааст;

http://base/show_doc_fw?rgn=115777#B1_JY0HPLQ6); Барномаи давлатии ҳифзи мероси фарҳангии ғайримоддӣ халқи тоҷик барои солҳои 2013-2020 аз 31 майи соли 2012, таҳти № 269 // -- Соמוнаи расмии Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Тоҷикистон - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=441; Барномаи рушди санъати театрӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013-2019 аз 3 декабри соли 2012, таҳти № 675 // -- Соמוнаи расмии Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Тоҷикистон - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=445; Барномаи давлатии рушди муассисаҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020 аз 9 феввали соли 2016, таҳти № 53 // -- Соמוнаи расмии Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Тоҷикистон - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=505.

- таҳлили татбиқи Барномаҳои давлати соҳаи фарҳанг аз тарафи мақомотҳои иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳру ноҳияҳои минтақа;

- миқдори объектҳои таърихӣ – фарҳангии минтақа ва нақши ин объектҳо дар омӯзиши таърихи қадимаи халқи тоҷик муайян шудааст;

- вазъи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа дар давраи таҳқиқотӣ мавриди таҳлили воқеи қарор гирифтааст;

- иштироки муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа дар озмунҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ объективона арзёбӣ гардидааст;

- хусусиятҳои вазифавии муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоб дар замони соҳибистиклолӣ муайян шудаанд.

Асосҳои назариявии таҳқиқот дар он аст, ки мазмун ва муҳтавои назариявии рисола, бахусус, дастовардҳои фарҳангиро ҳамчун натиҷаи асосии ҷараёни ислоҳоти иҷтимоӣ – фарҳангии аввали асри XXI, минбаъд метавон дар омӯзиши таърихи халқи тоҷики замони соҳибистиклолӣ истифода намуд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар он аст, ки мавод ва натиҷаҳои таҳқиқотро метавон ҳангоми таълифи қисматҳои таърихи фарҳанги Тоҷикистон дар солҳои истиқлолият, барои тайёр намудани китобҳо, дастурҳои таълимӣ ва курсҳои махсус аз рӯи ихтисосҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар муассисаҳои таълимии Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин, бо мақсади бехтар намудан ва ба талаботи замони нав ба роҳ мондани фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ, ҳангоми коркарди масъалаҳо ва таҳия намудани сохтор ва самтҳои фаъолияти минбаъдаи ин муассисаҳо истифода кард.

Асосҳои методологии таҳқиқот ба мақсад ва вазифаҳои дар пеш гузошта мутобик қарда шудаанд. Муаллиф бештар ба объективияти таърихӣ, принцип ва усулҳои таърихӣ таҳқиқот таъяс намуда, раванди омӯзиши таърих ва фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлонро дар даврони истиқлол бо далелҳо, воқеъбинона мавриди таҳлил қарор додааст.

Дар натиҷаи таҳлили масъалаҳо вобаста ба вазифа ва хусусияти қори таҳқиқотӣ методҳои гуногун: омӯзиши далелҳо ва маводҳои бойгонӣ, таҳлили таърихӣ – қиёсӣ, таърихӣ – типологӣ, таърихӣ – системавӣ, муқоисавӣ – таърихӣ ва масъалагузорӣ - таҳлилии истифода гардидаанд.

Ба ҳимоя муқаррароти зерин пешниҳод мегарданд:

- таҳлили маводи бойгонӣ ва адабиёти мавҷуда аз он гувоҳӣ медиҳад, ки аввалин муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон маҳз дар замони Шӯравӣ таъсис ёфта, рушд қардаанд;

- фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа, бахусус дар солҳои 70-80 - уми асри XX самарабахш буда, дар баланд бардоштани фарҳанги ҷомеа сахми сазовор гузоштааст;

- омӯзиши фаъолияти Коллеҷи санъати ба номи К. Курбонови шаҳри Кӯлоб аз он шаҳодат медиҳад, ки саҳми ин муассиса дар тайёр намудани мутахассисони соҳаи фарҳанг ниҳоят бузург аст;

- ҳунармандони минтақа дар фестивал - озмунҳои байналмилалӣ фаёлона иштирок намуда, дар раванди муаррифии Тоҷикистон дар арсаи ҷаҳонӣ саҳми босазо гузоштаанд;

- таҳлили маводи бойгонӣ аз он далолат медиҳад, ки муассисаҳои маданӣ – равшанамои минтақа дар даҳсолаи аввали соҳибистиклолии Тоҷикистон таназул ёфта, аксари онҳо аз фаъолият бозмонданд;

- дар ибтидои асри XXI дар минтақаи Кӯлоб осорхонаҳои сатҳи ҷумҳуриявӣ таъсис ёфтанд, ки саҳми ин муассисаҳо дар омӯзиш ва арзёбии таърихи минтақа хеле назаррас аст;

- баъди ба даст омадани Ваҳдати миллӣ марҳалаи нави рушди муассисаҳои фарҳангии минтақа оғоз гардид;

- омӯзиши фаъолияти китобхонаҳои оммавии минтақаи Кӯлоб ва баррасии мушкилӣ ва масъалаҳои ҳалталаби онҳо дар рушди минбаъдаи фарҳанги минтақа ва ҷумҳурӣ нақши назаррас дорад;

- дар даврони истиклол корхонаҳои ҳунармандӣ дар минтақа таъсис ёфтанд, ки саҳми онҳо дар рушди ҳунарҳои эҷодӣ бадеӣ назаррас буда, дар аксар адабиёти илмӣ инъикос гардидаанд;

- омӯзиши объектҳои таърихӣ - фарҳангии минтақа ва саҳми мақомотҳои маҳаллӣ дар барқарор ва ҳифз намудани онҳо;

- дар замони соҳибистиклолии Тоҷикистон муассисаҳои нави фарҳангӣ дар минтақа таъсис дода шуданд, ки дар баланд бардоштани фарҳанги ҷомеа нақши муҳим доранд;

- тибқи маълумоти маводҳои бойгонӣ аввалин театри касбии сатҳи ҷумҳуриявӣ дар минтақа дар замони шӯравӣ таъсис ёфта, дар рушду нумуи фарҳанги ҷумҳурӣ нақши муҳим дорад;

- таҳлили фаъолияти муассисаҳои клубии минтақа, мушкилӣ ва масъалаҳои ҳалталаби онҳо боиси пешрафти минбаъдаи онҳо мегардад;

- таҳлили фаъолияти театрҳои касбӣ, филармония ва театрҳои халқӣ дар минтақа ва иштироки онҳо дар озмунҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ ҷойгоҳи онҳоро дар рушди фарҳанги ҷумҳурӣ муайян менамояд.

Саҳми шахсии довталаби дарёфти дарачаи илмӣ дар омӯзиши маводи бойгонии ҷорӣ, коркарди илмӣ ва таҳлили маводи нав ва асарҳои зиёди илмӣ, ки роҷеъ ба таърихи муассисаҳои маданӣ - равшаннамои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон дар даврони истиклолият рӯйи қор омадаанд, инчунин дар баррасии натиҷаҳои таҳқиқот дар конференсияҳои илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ ва таълифи мақолаҳои илмӣ зоҳир мегардад.

Таъйид (апробатсия)-и диссертатсия. Таҳқиқоти мазкур натиҷаи фаъолияти чандинсола буда, мазмуну мундариҷаи он дар 8 мақолаҳое, ки дар маҷалаҳои тақризшавандаи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр гардидаанд, инъикос ёфтааст. Инчунин натиҷаи

таҳқиқоти илмӣ дар конференсияҳои илмии ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ пешниҳод шудааст. Номгӯи онҳо дар охири фишӯрдаи рисола оварда шудааст.

Диссертатсия дар ҷаласаи кафедраи таърихи халқи тоҷики Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав (протоколи № 10 аз 29 майи соли 2019) ва ҷаласаи илмии шуъбаи таърихи наварини Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон (протоколи № 2 аз 07 феввали соли 2020) муҳокима гардида, барои Ҳимоя пешниҳод карда шуд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия дар ҳаҷми 213 саҳифаи матни компютерӣ таълиф гардида, аз муқаддима, ду боб, шаш зербоб, ҳулоса, тавсияҳо, феҳристи манбаъҳо ва адабиёти истифодашуда (бо 261 номгӯӣ) ва замимаҳо таркиб ёфтааст.

МУНДАРИҶАИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Дар муқаддима мубрамияти мавзӯи диссертатсионӣ асоснок гардида, дарачаи коркарди он муайян шудааст, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, услуб ва усули коркарди мавзӯи мушаххас гардида, аҳаммияти назариявӣ ва амалии кор таъкид мешавад, манбаъҳо ва навгонии илмии таҳқиқот, инчунин муқаррароти асосии ба Ҳимоя пешниҳодшаванда муайян мегардад.

Боби якуми диссертатсия – “**Вазъи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоб дар солҳои аввали даврони истиқлол**” аз се зербоб иборат аст. **Дар зербоби аввал** – “**Аз таърихи ташаккулёбии муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоб дар замони Ҳукумати Шӯравӣ**” масоили ташаккулёбии муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар минтақаи Кӯлоб дар замони барқароршавии Ҳукумати Шӯравӣ инъикос гардидааст. Зимни баррасии он диссертант қайд менамояд, ки солҳои нахустини таъсисёбии Ҳукумати Шӯравӣ дар ноҳияҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон кори ташкил намудани ҷойхонаҳои Сурх, клубҳо ва китобхонаҳо босуръат ривож меёфт. Клубу ҷойхонаҳои Сурх ҷойи истироҳат ва фароғати мардум ба ҳисоб мерафтанд. Ҳукумат ба маърифатнокии оммаи меҳнаткашон диққати махсус меод.

Дар байни муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ китобхонаҳо ҷойи намоёнро ишғол мекунанд. Созмон додани фаъолияти китобхонавӣ дар қисмати Тоҷикистони марказӣ ва ҷанубӣ аввали солҳои 20 –уми асри XX, баъди таъсис ёфтани Ҷумҳурии Мухтори Шӯравӣ Сотсиалистии Тоҷикистон оғоз ёфтааст. Соли 1923 дар шаҳри Душанбе аввалин китобхона таъсис ёфт, ки фонди захиравии он ҳамагӣ 300 китобро ташкил меод.

Диссертант қайд менамояд, ки дар минтақаи Кӯлоб то соли 1929, ба ҷуз аз китобхонаҳои қисмҳои ҳарбии аскарони сурх дигар ягон

китобхонаи оммавӣ фаъолият намекард. Моҳи октябри соли 1929 Тоҷикистон ҳамчун ҷумҳурии мустақил ба ҳайати Иттиҳоди Шӯравӣ шомил гардид. Ин воқеаи муҳимми таърихию сиёсӣ дар ҳаёти фарҳангии халқи тоҷик дигаргуниҳои куллиро ба вуҷуд овард. Аз ҷумла, ҳаҷми маблағгузориҳо баҳри инкишофи муассисаҳои фарҳангӣ ва наشري китоб, рӯзномаву маҷаллаҳо хеле зиёд гардида, маҷмӯи китобхонаҳову дигар муассисаҳои фарҳангӣ васеъ гардид. Вобаста ба ин, талаботи аҳоли нисбат ба китобу китобхона баланд гашта, шароити воқеӣ барои дар марказҳои шаҳру ноҳияҳо таъсис додани китобхонаҳои марказӣ ба вуҷуд омад. Ҳамин тавр, дар шаҳри Кӯлоб дар соли 1932 дар заминаи китобхонаи Артиши Сурхи Шӯравӣ, китобхонаи шаҳрӣ бо теъдоди 12 - ҳазор нусха китоб бо забони русӣ, таъсис дода шуд.¹ Ташкил ёфтани китобхонаи шаҳрӣ дар ҳаёти фарҳангии шаҳри Кӯлоб, дар аввали солҳои 30 - юми асри XX воқеаи муҳимми сиёсӣву фарҳангӣ ба ҳисоб мерафт. Аз тарафи дигар, ифтитоҳи китобхона дар шаҳри Кӯлоб барои раванқи қорҳои маданияву маърифатӣ ва ба хизмати китобдорӣ фаро гирифтани аҳоли аҳамияти ниҳоят муҳим дошт.

Ҳамин тавр, дар замони шӯравӣ муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақаи Кӯлоб яке аз шоҳаҳои муҳимми фаъолияти идеологии роҳбарияти собиқ вилояти Кӯлоб ба ҳисоб мерафт. Дар он солҳо ҷойнаҳои Сурх, китобхонаҳо, муассисаҳои клубӣ, осорхонаҳо, театрҳои халқӣ ва дигар муассисаҳои фарҳангӣ бунёд гардиданд, ки дар онҳо ҷорабиниҳои фарҳангӣ бо ҷалби васеи мардум гузаронида мешуданд. Фаъолияти ин муассисаҳо сол аз сол дар баланд бардоштани маърифати сиёсӣ ва маънавияти мардум нақши муҳим мебозиданд. Дар солҳои 20 - 40 юми асри XX яке аз масъалаҳои асосӣ дар минтақаи Кӯлоб - бунёди муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ба ҳисоб мерафт, дар солҳои 40 – 80 ум бошад, масоили рушди ин муассисаҳо, аз ҷумла сохтмони хонаҳои фарҳанг, клубу китобхонаҳо, маблағгузорӣ ва тайёр кардани мутахассисони соҳаи фарҳанг бомуваффақият ҳаллу фасл мегардиданд. Дар ин давра дар назди хонаҳои фарҳанг маҳфилҳои худфаъолияти бадеӣ амал менамуданд, ки бо барномаҳои рангини худ дар ҷашнҳо ва озмуну фестивалҳои минтақавӣ, ҷумҳуриявӣ ва умумиттифоқӣ иштироки фаъолона доштанд.

Китобхонаҳо бо захираи китобии худ ба хонандагон хизмат расонида, дар гузаронидани ҷорабиниҳо, ки ба масъалаҳои сиёсати дохилӣ ва берунӣ Ҳукумати Шӯравӣ дахл доштанд, саҳми арзанда мегузоштанд.

Таъсис ёфтани аввалин театри касбӣ ва театрҳои халқӣ, ансамбли «Фалак», ансамблҳои тарона ва рақс дар минтақа ва ҷалби ҳунарварони хушсалиқа, боиси ба мусиқии касбӣ ворид гардидани лаҳни мусиқии халқии минтақаи Кӯлоб гардид.

¹ Из истории культурного строительства Таджикистане (1917 - 1977). Том 1 / Под ред., К. П. Марсакова. – Душанбе: Дониш, 1979. - С. 210 .

Бунёди мачмааҳои фарҳангӣ - варзишӣ, ки дар онҳо муассисаҳои фарҳангӣ, кинонамоишдихӣ, ДОСААФ, ҷамъияти «Дониш» ва маҳфилу созмонҳои варзишӣ дар якҷоягӣ фаъолият менамуданд, натиҷаи пешрафт ва рушду нумӯи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар замони шӯравӣ ба ҳисоб мерафт.

Ҳамин тавр, ҳарчанд, ки таъсисёбии осорхонаҳо дар ҶШС Тоҷикистон аввали солҳои 30 – юми асри XX оғоз гардида бошад ҳам, бунёд ёфтани аввалин осорхона дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон ба солҳои 70 – ум рост меояд. Ташкил ёфтани осорхонаҳои таъриху кишваршиносӣ, боғ – осорхона ва хона – осорхонаҳо дар минтақа то солҳои 80 - уми асри XX ба хотири баланд бардоштани ҳисси ифтихори миллӣ ва гиромидошти арзишҳои фарҳангӣ равона гардида буданд.

Дар зербоби дуюми боби аввал – “Вазъи китобхонаҳо, осорхонаҳо ва театрҳои минтақа дар солҳои аввали ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ” масоили вазъи муассисаҳои маданӣ-равшаннамоии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон мавриди тадқиқ ва баррасӣ қарор гирифтаанд.

Баъди пош хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ фазои Тоҷикистони тозаистиклолро бухрони сиёсӣ иқтисодӣ фаро гирифта буд, ки ин ҳолат ба ҷанги шаҳрвандӣ оварда расонид. Ҷанги шаҳрвандӣ дар баробари дигар соҳаҳои хоҷагии халқи мамлакат ба фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ низ таъсири манфӣ расонид.

Дар воқеъ, Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯзҳои аввали соҳибистиклолӣ ба мушкилиҳои зиёд рӯ ба рӯ шуд. Қанда шудани муносибатҳои иқтисодӣ бо собиқ ҷумҳуриҳои бародарӣ, ҷанги шаҳрвандӣ, ки аввали солҳои 90 – уми асри XX минтақаҳои Тоҷикистони марказию ҷанубиро фаро гирифта буд, оқибатҳои ин ҷанг, норасоии маблағҳо барои барқарор кардани хоҷагии халқ ва дигар ҷанбаҳои манфӣ ба иқтисодиёти ҷумҳурӣ таъсири калон расониданд¹.

Дар давраи ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон вазъи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ба қуллӣ тағйир ёфт. Маблағгузорӣ нашудани муассисаҳои фарҳангӣ, вайрону валангор гаштани иморатҳо, рафтани мутахассисон аз соҳаи фарҳанг ба он оварда расонид, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, хусусан вилояти Хатлон аксари муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ аз фаъолият бозмонданд. Агар соли 1991 дар ҷумҳурӣ 1193 муассисаи клубӣ, 259 клуби сайёр, 1470 китобхонаҳои оммавӣ бо захираи китобии 13 242 550 нусха, 41 боғҳои фарҳангу истироҳатӣ, 20 ансамблҳои тарона ва рақс, 17 театрҳои халқӣ ва 22 осорхона фаъолият мекарданд, пас ин нишондод соли 2000 – ум 1038 муассисаи клубӣ, 152 клуби сайёр, 1395 китобхонаҳои оммавӣ бо захираи китобии 12 676 775 нусха китоб расиданд, ки бо назардошти соли 1991 – 155 муассисаҳои клубӣ, 107

¹ Хотамов Н.Б. Социально-экономические преобразования Республики Таджикистан в период суверенитета (1991-2006 гг.) – Душанбе, 2008. – С.9.

клубҳои сайёр, 75 китобхонаҳо бо захираи китобии 565775 нусха кам гардидаанд.¹

Дар ноҳияҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон агар дар соли 1990 - 228 китобхонаи оммавӣ (1346741 нусха китоб), 177 муассисаҳои клубӣ, 8 осорхона, 6 боғи фарҳангу фароғат, 10 мактаби мусиқӣ, 4 мактаби рассомӣ, 1 ансамбли «Фалак», 1 театри касбӣ, 3 театри халқӣ, 14 ансамбли тарона ва ракс фаъолият менамуданд², пас ин нишондод дар соли 2000 ба 204 китобхонаи оммавӣ, 152 муассисаҳои клубӣ, 7 осорхона, 6 боғи фарҳангу фароғат, 10 мактаби мусиқӣ, 2 мактаби рассомӣ, 1 ансамбли «Фалак», 1 театри касбӣ, 3 театри халқӣ, 7 ансамбли тарона ва ракс баробар аст.³ Таҳлилҳо нишон доданд, ки дар минтақа дар зарфи 10 сол, яъне аз соли 1990 то соли 2000 - 24 китобхона, 25 муассисаҳои клубӣ, 1 осорхона, 2 мактаби рассомӣ ва 7 ансамбли тарона ва ракс пурра аз фаъолият бозмонданд.

Дар аввали солҳои 90 –уми асри XX аксарияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ, махсусан китобхонаҳо барои ҳисоботҳои оморӣ, фақат дар рӯйи қоғаз вучуд доштанд. Чунки биноҳои ин муассисаҳо дар соҳаи муайянгардидаи худ фаъолият намекарданд. Дар ин биноҳо ҳар гуна амборҳо, ошхонаҳо ва қаҳвахонаҳо ҷой дода шуда буданд, ки дар натиҷа ҷевонҳо ва рафҳои китобмонӣ набуд шуда, ҳазинаи китобии китобхонаҳо ба яғмо мерафт.

Ғайр аз ин, ҳолатҳои ба миён меомаданд, ки биноҳои китобхонаҳо аз тарафи мақомотҳои ҳокимияти маҳаллии шаҳру ноҳияҳо ё шахсонӣ алоҳида ғайри қонунӣ истифода мешуданд.⁴

Бӯҳрони сиёсӣ ва иқтисодӣ, ки аввали солҳои 90 – ум дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳукмфармо буд, бевосита таъсири манфии худро ба шабакаи осорхонаҳои ҷумҳурӣ расонид. Дар натиҷаи норасоии маблағҳои буҷавӣ, хароб гардидани базаи моддӣ – техникӣ ва дар солҳои баъдӣ густариши васеи технологияи муосири фарҳангӣ, аз қабилӣ таҷҳизотҳои видеой, наворҳои видеой, толорҳои видеой, намоишҳои эстрадӣ ва марказҳои дилхушӣ маълум гардид, ки осорхонаҳо ба дигаргуниҳои ҷиддӣ, ки аввали солҳои 90 - ум дар ҷумҳурӣ ба амал омада буданд, тайёр набуданд.

Дар даҳсолаи аввали соҳибистиклолӣ вазъи ҳолати осорхонаҳои минтақа дар ҳолати ноговор қарор доштанд, ки ин пеш аз ҳама ба вазъи ноороми сиёсӣ ва иқтисодӣ ҷумҳурӣ алоқаманд буд.

Ҷанги шаҳрвандӣ ва бӯҳрони сиёсӣ ва иқтисодӣ, ки солҳои 90 – ум фазои Тоҷикистони тозаистиклолро фаро гирифта буд, таъсири манфии худро ба театрҳои касбӣ ва халқӣ низ расонид. Мутаассифона, аз соли 1992 сар карда, муддате театри мусиқӣ-мазҳакавии ба номи Сайдалӣ

¹ БҶ ВФ ҚТ //Гузориши Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.2004. –В 3.

² Кӯлоб. Энциклопедия. – Душанбе, 2006. - С. 42.

³ БҶ РҶВХ //Ҳисоботи идораи фарҳанги ҳокимияти иҷроияи вилояти Хатлон.2000.- В 2.

⁴ Отчет о деятельности Министерства культуры РТ за 2001 г. и дальнейшей их деятельности на 2002 г. – Душанбе, 2002. – С.31-32.

Вализодаи шаҳри Кӯлоб бо душвориҳо рӯ ба рӯ гардид. Чанги шаҳрвандӣ, вазъияти носолими ҷумҳурӣ, бекадри адабу хунар, нотинҷҳои даврон ва паст гардидани сатҳи зиндагии мардум ба он оварда расонид, ки девори мустаҳкамаи коллективи эҷодии театр оҳиста-оҳиста заиф гардад. Бо вучуди ин мушкилиҳо сарвари онвақтаи театр Хунарпешаи Шоистваи Ҷумҳурӣ Толибҷон Бобоев, дар таъя ба садоқатмандону дӯстдорони санъат пайваста азму талош меварзид, ки театр ҳамчун минбари тарғиби ахлоқи нек ва тарбиятгари насли ҷавон ғаъолияти эҷодии худро самаранок идома диҳад. Бо кӯшишу ғайрати ӯ ва заҳмати эҷодкорони театр солҳои минбаъда асарҳои «Мочарои имтиҳон»-и А. Атобоев (таҳийгар-Мирзо Раҳмон), «Султон султон аст»-и С. Ваннос (таҳийгар-Барзу Абдураззоқов) ва «Фармони Кадушоҳ»-и А. Баҳорӣ (таҳийгар Мирзо Раҳмон) ба тамошогарон пешкаш шуда, аз ҷониби онҳо хуб пазиروي мегарданд. Театр бо намоишномаи «Султон султон аст»-и С. Ваннос дар таҳийи Барзу Абдураззоқов дар озмуни театрҳои касбӣ-«Парасту» баромад карда, сазовори баҳои баланди ҳакамон мегардад.

Бояд тазаққур дод, ки дар давраи таърихӣ, ки мавриди тадқиқ қарор гирифтааст, вазъи театрҳои касбӣ ва мардумии минтақа дар ҳолати ногувор қарор доштанд. Ба ҳамаи ин мушкилиҳо нигоҳ накарда, дар ҷамъбасти даҳсолаи аввали соҳибистиқлолӣ оҳиста – оҳиста мақсад, вазифа ва самтҳои асосии ғаъолияти театрҳо муайян гардиданд. Дар ин давра ҳаёти эҷодии театрҳои халқӣ ғаъолияти худро ба гузаронидани намоишҳои концертӣ маҳдуд намуда, ғаъолияти ташфиқотии театрҳо оиди ҷалби ҷавонон ба назар намерасид. Дар ғаъолияти эҷодии театрҳои минтақа мушкилиҳои зиёд ба назар мерасид. Норасоии кадрҳо, асбобҳои мусиқии миллӣ, сару либоси сахнаӣ, песаҳои сахнаӣ бо забони тоҷикӣ ва набудани бино барои машқи ҳаваскорон аз ҷумлаи мушкилиҳои асосии хунармандон ба ҳисоб мерафтанд. Яке аз сабабҳои асосии суст гардидани ғаъолият ва эҷодиёти театрҳои халқии минтақаи Кӯлоб ин хароб будани базаи моддӣ – техникаӣ ва набудани нақлиёт барои сафарҳои хунари мебошад. Театрҳои халқӣ, ки дар замони шӯравӣ яке аз шаклҳои муҳими эҷодиёти худғаъолияти бадеӣ ба ҳисоб мерафтанд, дар даҳсолаи аввали истиқлолият дар ҳолати аз байн рафтани қарор доштанд.

Ҳамин тавр, мушкилоти асосӣ дар ғаъолияти китобхонаҳо, осорхонаҳо, театр ва театрҳои халқӣ дар солҳои аввали истиқлолият бо ҷурми ҷудо нагардидани маблағи кофӣ ва норасоии мутахассисони касбӣ ва таҷҳизоти техникаӣ ба вучуд омаданд.

Зербоби сеюми боби аввал – “Саҳми Ҳукумати Ҷумҳурӣ ва мақомоти иҷроияи ҳокимиятҳои маҳаллӣ дар барқарорсозӣ ва ташаккулёбии муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа” ба тадқиқ ва таҳлили саҳми Ҳукумати Ҷумҳурӣ ва мақомоти иҷроияи ҳокимиятҳои маҳаллӣ дар барқарорсозӣ ва ташаккулёбии муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа бахшида шудааст.

Бояд тазаққур дод, ки дар партави сиёсати давлатӣ дар соҳаи фарҳанг Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон №501 аз 30 декабри соли 2005 тасдиқ шудааст.¹

Консепсияи рушди фарҳанг муттасил, зина ба зина амалӣ гардида, дар асоси он таҳия ва тасдиқ гардидани Барномаҳои давлатии рушди соҳаҳои мухталифи фарҳанг ва санъат, оғоз гардидани сохтмон, таъмир ва ҷиҳозонидани муассисаҳои фарҳанг, баргузори конференсияҳо, озмунҳо, фестивалҳо имкон медиҳанд, ки таҷрибаи андӯхта таҳлил ва роҳҳои самараноки татбиқи Консепсияи рушди фарҳанг саҳеҳу равшан гардонидани шаванд.

Баъди қабули Консепсияи мазкур вазъияти фарҳангӣ дар кишвар то андозае беҳтар гардидааст. Тадричан, раҳой аз бӯҳрони иқтисодӣ, устуворгардии ҳаёти иҷтимоӣ-сиёсӣ ва ҳамкориҳои васеи ҷумҳурӣ бо кишварҳои хориҷӣ сабаби густариши дигаргунсозиҳо дар ҳаёти иҷтимоӣ, аз ҷумла дар соҳаи фарҳанг низ гардиданд.

Мавриди зикр аст, ки саҳми Ҳукумати Ҷумҳурӣ дар соҳаи тарбия ва ташаккули дониши касбии кадрҳо, баҳусус дар самти аз худ намудани технологияи муосир дар фаъолияти китобхонаҳои ҷумҳурӣ бениҳоят калон мебошад. Бо кӯмаку сарпарастии Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон директори китобхонаи вилоятии ба номи С. Айнӣ, соли 1999 дар Конференсияи шашуми байналмилалии «Крим - 99» ва соли 2002 дар Конференсияи нухуми байналмилалии «Крим – 2002» иштирок намуд. Дар ин конференсияҳо оид ба масъалаҳои муҳими иттилоотии китобхонавӣ ва истифодаи технологияи муосир муҳокимаҳои ҷолиби илмӣ аз ҷониби мутахассисони машҳури соҳа мавриди омӯзиш қарор гирифта буданд.²

Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои рушди фаъолияти китобдорӣ дар мамлакат заминаҳои мусоидро фароҳам овард. Пеш аз ҳама ғамхориҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбати соҳаи фарҳанг баҳусус китобхонаҳо бениҳоят назаррас мебошад. Дар арафаи чашнвораи 2700 – солагии шаҳри Кӯлоб, моҳи августи соли 2005 бо дастгирии Пешвои муаззам, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон китобхонаи вилоятии ба номи С. Айнӣ ба бинои наву барҳаво гузашт, ки бо тарҳрезии Барномаи сохтмони «Маркази ҳамоҳангсозии лоиҳаҳо» оид ба таҷдид ва рушди иншооти инфраструктураи иҷтимоӣ аз тарафи ширкати «Кӯлобсоз» бо маблағи 1700000 сомонӣ ба таври

¹ Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2005, таҳти № 501. – Душанбе: Матбуот, 2006. – 32.

² Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества. Тема 2002 года : [Текст] : Электронные информационные ресурсы и социальная значимость библиотек будущего. Труды конференции 9 – я междунар. Конф. «Крым 2002». – М. : ГПНТБ России, 2002. Т. 1. – 520 с.

замонавӣ бунёд шудаву дар маркази шаҳр, дар хиёбони Исмоили Сомонӣ - 36 воқеъ гардидааст.¹

Диссертант қайд менамояд, ки баробари ба бинои нав гузаштан, китобхона бо таҷҳизотҳои нави замонавӣ ба мисли рафҳои китобгузорӣ, ҷевонҳои гуногун, мизу курсиҳои нишаст, технологияи компютерӣ, таҷҳизонида шуд. Тавассути «Барномаи давлатии рушди фаъолияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006 – 2015» ва дигар маблағҳои бучавию тухфаҳо ба ҳазинаи китобии китобхона 6867 – нусха китоб ба маблағи умумии 72574 сомонию 93 дирам ворид гардид, ки дар ташаққулу мукамалгардонии ҳазинаи китобӣ аҳамияти ниҳоят муҳимро бозида тавонист.

Инчунин, аз ҷониби Ҳазинаи Бунёди байналмилалӣ «Сорос» бештар аз 2200 – нусха китобҳои илмӣ - оммавӣ оиди соҳаҳои гуногуни илм ва аз сафоратхонаи Федератсияи Россия бештар аз 500 - нусха китобҳои бадеӣ ҳамчун тухфа дохил гардид, ки дар натиҷа ба хонандагон оиди дастрасии адабиётҳои лозима шаронти хубтар фароҳам омад.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи театр ва фаъолияти театри» 2 декабри соли 2002, тахти № 80 қабул гардид,² ки он асосҳои эҳё ва инкишофи навҳои гуногуни театрҳо ба низоми муайян медарорад. Қонуни мазкур муносибатҳоеро, ки дар ҷараёни офаридан ва ба тарзи мустақим пешниҳод намудани намоишномаҳои театри ба миён меоянд, ба танзим дароварда, асосҳои ҳуқуқи фаъолияти театри, ҳамчунин шаклҳои дастгирии давлатии онро муайян мекунад.

Моҳи октябри соли 2003 Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъсиси Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ-драмавӣ» дар маркази ноҳияи Данғараи вилояти Хатлон ба тасвӣ расид.

Диссертант қайд менамояд, ки новобаста аз он, ки театрҳои касбии минтақаи Кӯлоб фаъолияти худро беҳтару бештар намудаанд, дар ҳаёти театри як қатор камбудихо ҷой доранд, ки ҳалли очили онҳо ба сифати зарурати аввалия пеш омадааст. Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ ва драмаи ноҳияи Данғара бо дастаи мукаммали касбӣ пурра карда шуд, вале ба ҳунармандон як режиссёри хуби ҳамсолу ҳаммароми онҳо, ки дар асоси принципҳои мактаби тарбиягирифтаи онҳо корро ташкил намояд, намерасад. Дар ҳоле ки Донишқадаи фарҳанг ва санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода, Консерваторияи миллӣ ва коллеҷи санъати тасвири пурра фаъолият менамоянд ва ҳамасола чандин нафар актёру режиссёрон, рассомону

¹ БҶ БФМКВХ //Маълумотнома оиди таърихи таъсисёбӣ ва фаъолияти китобхонаи вилоятии ба номи С. Айни. 2016.Д 1. – В 8.

² Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи театр ва фаъолияти театри аз 2 декабри соли 2002, тахти № 80 // **Сомонаи расмӣ Маркази миллии конунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон:** - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=92.

мутахассисони санъати мусикӣ соҳиби диплом мегарданд, аз нарасидани мутахассисон бонги изтироб задан ба ҳеҷ гуна мантиқ рост намеояд. Ин масъала низ таҳлили чиддӣ ва ҳаматарафаро металабад.

Боби дуюми диссертатсия – “Рушди минбаъдаи муассисаҳои маданӣ-равшаннамоӣ дар минтақа” аз се зербоб таркиб ёфтааст. Дар зербоби якуми боби дуум – **“Чалб намудани ҳунарҳои бадеии эҷодиёти халқ дар рушди муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа”** масоили нақши ҳунарҳои бадеии эҷодиёти халқ дар рушди муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор гирифтааст.

Диссертант ба хулосае омадааст, ки тоҷикон аз зумраи халқиятҳои Осиёи Марказӣ мебошанд, ки аз қадим ба ҳунару ҳунармандӣ алоқаи зич дошта, дар густариши фарҳанги умумичаҳонӣ саҳми беандоза муҳим гузошанд. Онҳо бо шуғлу касбу ҳунарҳои гуногунашон мушкилиҳои ҳаёташонро осон гардониданд, зиндагиашонро пеш бурда, нозукиҳои гуногуни онро ба дигарон мефаҳмониданд. Роҷеъ ба рушди ҳунарҳои зебои мардумӣ мисли меъморӣ, наққошӣ, нигорасозӣ, оҳангарӣ, заргарӣ, кандакорӣ дар ҷӯб дар асари «Тоҷикон»-и аллома Бобочон Ғафуров бисёр маълумотҳои пурқиммат оварда шудааст. Дар замони Истиқлолияти давлатӣ бо дастгирии ғамхориҳои беназири Пешвои миллат имконият пайдо гардид, ки тамоми ҳунарҳои мардумӣ, ки баъзеи онҳо ба гӯшаи фаромӯшӣ рафта буданд, аз нав эҳё гардида, рушду инкишоф ёбанд.

Эҷодиёти бадеии мардум ва санъати тасвирии тоҷикон решаҳои амиқи таърихӣ доранд. Дар онҳо ҳаёти ҳамаҷузайи мардум, урфу одат ва анъанаҳои инъикос ёфтааст. Онҳо махсусияти ҳуввият, ҳислат, ҷаҳонбинӣ, арзишҳои маънавий-ахлоқӣ ва фарҳангӣ-эстетикӣ тоҷиконро таҷассум менамоянд.

Чуноне, ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти мамлакат, Эмомалӣ Раҳмон дар паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд намудаанд: «Мардуми мо аз азал ҳунарманд аст ва мо имрӯз низ бо намунаҳои барҷастаи маҳсули дастони ҳунармандони халқӣ, аз ҷумла қосибон ифтихор менамоем».¹

Соҳибистиқлолии Тоҷикистон ба рушду нумӯи ҳунарҳои мардумии Хатлон тақони чиддӣ дод. Соли 2003 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳунарҳои бадеӣ - халқӣ»² ва Қонуни

¹ Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ – 25.04.2008. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mmk.tj/ru/president/letter/>

² Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи ҳунарҳои бадеӣ – халқӣ аз 1 августи соли 2003, таҳти № 43 // Сомонаи расмӣи Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон: http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=105.

Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти касибии хунармандӣ»¹ қабул карда шудаанд, ки онҳо равияҳои амалии эҷодиёти мардумро ба низоми муайян дароварда, принсипҳои асосии дастгирии давлатии хунарҳои бадеии халқиро муайян намуда, ба нигоҳдории анъанаҳои хунарҳои бадеии халқӣ мусоидат мекунанд.

Дуруст ба роҳ мондани тарғиби фарҳанги миллӣ, бахусус намунаҳои хунарҳои мардумӣ барои ҷаҳониён фазои солими иттилоотӣ ва илмию фарҳангиро устувору қавӣ гардонида, дар тарбияи маънавию ватандӯстии насли ҷавон нақши муассир гузошта метавонад.

Тавре, ки қайд кардем халки тоҷик соҳибхунару бофарҳанг буда, аз қадим бо хунару эҷодкории худ дар тамаддуни ҷаҳонӣ саҳми сазовор гузоштааст. Имрӯз моро зарур аст, ки ҷиҳати иҷрои ҳидоятҳои хирадмандонаи Пешвои миллат ба рушди хунарҳои мардумӣ тақвият бахшида, барои таҳкими минбаъдаи фарҳанги миллӣ аз шароити мусоид самаранок истифода карда, дар баланд бардоштани сатҳи маърифати бадеию ахлоқӣ ва худшиносии миллии ҷомеа корҳои шоистаеро анҷом диҳем.

Дар зербоби дуюми боби дуюм – «Рушди осорхонаҳо ва фароҳамсозии ҳифзи объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ» масоили рушди осорхонаҳо ва ҳифзи мероси таърихӣ фарҳангӣ дар минтақа мавриди тадқику баррасӣ қарор гирифтааст.

Бояд тазаккур дод, ки дар давраи таҳқиқотӣ вазъу ҳолати осорхонаҳои минтақаи Кӯлоб нигаронкунанда буд, ки ин албатта ба бухрони сиёсӣ ва иқтисодие, ки Ҷумҳурии Тоҷикистонро фаро гирифта буд, вобастагӣ дошт. Лекин ба ҳамаи ин мушкилиҳо нигоҳ накарда дар давраи гузариш осорхонаҳо тавонианд бозёфтҳо ва нигоҳаҳоеро, ки дар худ арзишҳои фарҳангии халқи тоҷикро таҷассум менамоянд, нигоҳ доранд. Ғайр аз ин ходимони илмии осорхонаҳо фаъолияти худро ба шароити нав мутобиқ гардонида, дар ҷустуҷӯҳои илмӣ – эҷодӣ озодона ва фаъолона кор карда истодаанд.

6 августи соли 2001 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи берун баровардан ва дохил кардани сарватҳои фарҳангӣ» қабул гардид.² Қабули қонуни мазкур имконият дод, ки пеши роҳи ғайриқонунӣ аз кишвар баровардани асарҳои санъат, хунармандӣ ва хунарҳои бадеӣ ва дигар арзишҳои фарҳангӣ, ки сарвати фарҳангии миллӣ ба ҳисоб мераванд, гирифта шаванд.

¹ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи фаъолияти касибии хунармандӣ аз 1 августи соли 2003, таҳти № 43 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2003. – №8. – С. 466.

² Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи берун баровардан ва дохил кардани сарватҳои фарҳангӣ аз 6 августи соли 2001, таҳти № 42 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2001. - №7. – С. 511.

Боиси тазаккур аст, ки маҳз дар солҳои истиқлолияти давлатӣ муяссар гашт, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ташкили осорхонаҳо - ҳамчун маҳзани ҳифзи ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангии ниёгон ва ба намоиш гузоштани онҳо бештар тавачҷуҳ зоҳир намоянд. Дар ин раванд дар минтақаи Кӯлоб вилояти Хатлон бунёди «Осорхона-мамнӯъгоҳи ҷумҳуриявии Данғара» муассасаҳои давлатии осорхонаи «Хунармандон» - и шаҳри Кӯлоб, Мамнӯъгоҳи таърихӣ-фарҳангии «Хулбук», «Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб» гувоҳи ин ҳарфҳост¹.

Қобили зикр аст, ки таъсисёбии чунин муассасаҳои илмӣ - маърифатӣ дар минтақаи Кӯлоб аз зумраи он падидаҳои фарҳангии буд, ки дар арафайи чашни пуршукӯҳи 2700-солагии шаҳри бостонии Кӯлоб фаъолияти худро оғоз намуданд.

Осорхона яке аз унсурҳои асосии робита бо тамошобин буда, ҳадаф аз он ташаккули фарди фаъоли ҷомеа, пайдо шудани анъанаҳои ахлоқӣ, зебоипарастӣ ва донишомӯзӣ дар шахс мебошад.

Боиси тазаккур аст, ки маҳз дар солҳои истиқлолияти давлатӣ муяссар гашт, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон самтҳои асосии фаъолияти осорхонаҳо муайян гардида, нақш ва мақоми онҳо ҳамчун марказҳои иҷтимоии нигоҳдорӣ, таҳқиқ ва таблиғи арзишҳои фарҳангӣ дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи осорхонаҳо ва фонди осорхонаҳо» (с. 2004, бо таҳрири нав соли 2012)² ба таври мушаххас баён гардидаанд. Дар ин давра ба ташкили осорхонаҳо - ҳамчун маҳзани ҳифзи ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангии ниёгон ва ба намоиш гузоштани онҳо бештар тавачҷуҳ зоҳир менамоянд³.

Қонуни номбурда ба он мероси таърихӣ фарҳангии дахл дошт, ки дар осорхонаҳои ҷумҳурӣ қарор доранд. Дар натиҷа, низоми кори осорхонаҳои ҷумҳурӣ ба ҷаҳорҷӯбаи қонун ворид гардида, қонуншиканиҳо ва ҳодисаҳои номатлуби гумшавии экспонатҳо ба қадри имкон пешгирӣ карда шуданд.

Ҳамин тавр, дар соли 2016 дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон 12 осорхона фаъолият мекарданд, ки аз ин шумора 4 осорхона дар сатҳи ҷумҳуриявӣ қарор дошта, шумораи умумии нигоҳаҳои осорхонаҳои минтақа 35050 ададро ташкил медед. Дар ин давра дар осорхонаҳои минтақаи Кӯлоб 191 (100 %) нафар кормандон қору фаъолият менамуданд, ки аз ин миқдор 60 (31,4 %) нафар дорони маълумоти олиии соҳавӣ, 12 (6,3 %) нафар маълумоти олиии ғайресоҳавӣ 16 (8,4 %) нафар маълумоти миёнаи соҳавӣ, 4 (2,1) нафар маълумоти миёнаи ғайресоҳавӣ ва 99 (51,8 %) нафар дорони маълумоти миёнаи умумӣ мебошанд. Яъне

¹ Иброҳимов З. Осорхона муаррифиқунандаи шукӯҳи давлатдорӣ // Ахбороти осорхонамиллӣ. 2014.

² Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи осорхонаҳо ва фонди осорхонаҳо» аз 3 июли соли 2012, таҳти № 838 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2012. – №7. – Ст. 688.

³ «Осорхона муаррифиқунандаи шукуҳи давлатдорӣ» Иброҳимов З. Ахбороти осорхонаи миллӣ, соли 2014. – С 23.

дар ин давра дар осорхонаҳои минтақа 115 (60, 2 %) корманд бо маълумоти ғайрисиҳавӣ ва аз ин шумора 99 (51,8 %) корманд бо маълумоти миёнаи умумӣ фаъолият мекарданд.

Ҳамин тавр, дар давраи таҳқиқотӣ дар қатори осорхонаҳое, ки дар даврони шӯравӣ дар минтақаи Кӯлоб фаъолият менамуданд, инчунин осорхонаҳои нав таъсис ёфтанд. Раванди мусбати зиёд гардидани шабакаи осорхонаҳо дар минтақа, ба паст фаромадани шумораи ташрифоварандагон ва кам гардидани маблағгузорӣ дар соҳа оварда расонид, ки ин ба базаи моддӣ – техникий осорхонаҳои минтақа, таъсири манфии худро расонид. Ҳамзамон, дар фаъолияти осорхонаҳои минтақа камбудии ҷиддӣ ба назар мерасанд.

Ҳифзи ёдгориҳои таърихиву фарҳангӣ, ҳуччату нигораҳои нодир, ки дар осорхонаҳои минтақа нигоҳдорӣ мешаванд, дарки масъулияти баландро тақозо менамоянд. Имрӯз шабакаи садодихандаи муҳофизатии (сигнализатсияи) осорхонаҳои минтақа, ба истисноӣ баъзе аз осорхонаҳо, вучуд надорад.

Таъсиси лабораторияи минтақавии тармиму барқарорсозии нигораҳо, таҳкими базаи моддӣ-техникии осорхонаҳо, таҷҳизонидани онҳо бо технологияи нави иттилоотӣ, тарбияи осорхонашиносон, тармимгари нигораҳо, ороишгар (дизайнер), роҳбаладони осорхона, аз ҷумлаи мушкilotи имрӯзаи осорхонаҳои минтақа ба шумор мераванд.

Зербоби сеюми боби дуюм – «Иштироки муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа дар азназаргузарониҳо ва озмунҳои ҷумҳуриявӣ ва байналхалқӣ» ба тадқиқи масоили ширкати муассисаҳои маданӣ – равшаннамоии минтақа дар азназаргузарониҳо ва озмунҳои ҷумҳуриявӣ ва байналхалқӣ бахшида шудааст.

Баргузори чашну чашнвораҳо, барномаҳои пурмухтавои фарҳангӣ чорабиниҳои таърихӣ ва фестивал-озмунҳои ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ яке аз рукнҳои сиёсати фарҳангии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, ҳамасола баргузор мегарданд ва барои ҳамчун кишвари соҳибтамаддуни ориёӣ шинохта шудани Тоҷикистон мусоидат мекунанд.

Маҳз тавассути ҳамин сиёсати хирадмандона дар маҳалҳо клубу китобхонаҳо, қасри фарҳангу театрҳои халқӣ, боғҳои фарҳангу фароғат ва мактабҳои мусиқӣ санъат ба фаъолияти бештару беҳтар пардохта, биноҳои хароб гардидаи муассисаҳои фарҳангӣ обод, қасрҳои нави фарҳанг, китобхонаву осорхонаҳо бунёд мешаванд ва дар ҷодаи санъат чехраҳои қади ҳунар кашф гардида, хунармандони асил иштирокдори фестивал - озмунҳои минтақавӣ ҷумҳуриявӣ мегарданд.

Бояд қайд кард, ки дар солҳои аввали соҳибистиклолӣ бар асари бӯҳрони иқтисодӣ ва оқибатҳои ҷанги шаҳрвандӣ сатҳи иҷтимоии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар дараҷаи пасттарин меистод. Дар ин бора пеш аз ҳама низоми воридоти бучети давлатӣ шаҳодат медиҳад. Агар дар соли 1992 бучети давлатӣ дар соҳаи иҷтимоӣ 19, 9 фоизро ташкил диҳад, дар соли 2000-ум ин нишондод ба 2, 2 фоиз расид, яъне маблағгузорӣ ба соҳаи иҷтимоӣ дар соли 2000 – ум беш аз 10

маротиба кам шуд. Таъминоти иҷтимоии соҳаи фарҳанг дар байни ҷумҳуриҳои Осӣи Марказӣ дар сатҳи пастарин қарор дошт.

Бо вучуди nobасомониҳои солҳои аввали соҳибистиклолӣ санъаткорони шаҳри Кӯлоб бо роҳхати Вазорати фарҳанги ҷумҳурӣ аз 14 то 17 ноябри соли 1992 дар консерти «Дӯстӣ», ки дар шаҳри Москва барпо гардид, иштирок намуданд ва санъати бою рангини мардуми тоҷикро пешкаши оламиён гардониданд.

Инчунин, дар ин давра дастаи фолклорӣ – этнографии хонаи фарҳанги ноҳияи Фарҳор ба шаҳри Брянски Федератсияи Россия сафари ҳунари намуда, дар ҷорабиниҳои 50 солагии озодшавии шаҳри Брянск аз истилогарони фашизм иштирок намуданд¹.

Дар семоҳаи аввали соли 1994 бо ибтиқори Вазорати фарҳанг ва ширкати «Сайидон» Озмуни ҷумҳуриявии дастаҳои ҳунарии касбӣ - «Дилафрӯз - 94» доир карда шуд. Аз 17 то 22 март саҳни Театри давлатии опера ва балет ба ин муносибат ҷавлонгари санъаткорони касбӣ гардид. Дар ин озмун санъаткорони ансамбли «Фалак» - и шаҳри Кӯлоб, театри мусиқӣ – мазҳакавии шаҳри Хоруғ, ансамбли «Дарё» - и Кумитаи давлатии телевизион ва радио, оркестри симфонии театри опера ва балет ва студияи эҷодии «Сайидон» баромад намуда, лаурияти озмуни ҷумҳуриявӣ гаштад.²

Ҳамин тавр, муассисаҳои фарҳангии минтақа дар замони истиқлолият дар Фестивалҳои вилоятӣ ва умумиҷумҳуриявии «Андалеб», «Парсту», «Даргоҳи ҳунар ва маърифат», «Гулу гулдастаҳои як ҷаманем», «Ганҷина», «Садои фалак», «Иди китоб», «Сайри гули лола», «Меҳри диёр», «Тараннуми Истиқлол», озмуни вилоятӣ «Сенарияи бехтарин», мусобикаи ҷумҳуриявии «Соли бунёди боғҳои фарҳангӣ фароғатӣ», озмуни умумиҷумҳуриявии «Китобдор, китобхона ва китобхонаи шахсии сол дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Библиомарафон», Фестивали ҷумҳуриявии «Ҳафтаи китоби кӯдакону наврасони Тоҷикистон», Фестивали ҷумҳуриявии «Китоб ва мусиқӣ барои кӯдакону наврасони Тоҷикистон» фаъолона иштирок намуда, ҳадафҳои асосию шартҳои ҷорабиниҳои номбурдаро мувофиқ ба талаботи замон иҷро намуданд. Ҳадафи асосии Фестивал - озмунҳои мазкур ба вучуд овардани шароити мусоиди корӣ барои фаъолияти хуби муассисаҳои фарҳанг ва таҳкими нерӯи эҷодии қармандон, дарёфти чеҳраҳои нав, истеъдодҳои нав, ҳифзу равнақи анъанаҳои бехтарини фарҳангӣ, ҳунароҳои миллӣ, ҷорӣ намудани технологияи муосир дар фаъолияти қорҳои ахбороти китобхонаҳо, истифодаи интернет, пурагардони захираи китобӣ ба адабиёти тозаэҷод, бехтар намудани шароити фароғатӣ, истироҳатии боғҳои фарҳанг, ҳифзу нигоҳдории коллексия ва нигоҳҳои осорхонаҳо мебошад.

¹ БҶ ВФ ҚТ //Гузориши маҷлиси машваратии Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 1992.- В 5.

² БҶ ВФ ҚТ //Маълумот дар бораи фаъолияти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.1994.- В 3.

ХУЛОСА

1. Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия

Дар замони Ҳукумати Шӯравӣ шабакаҳои муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар соҳаҳои алоҳида фаъолият мекарданд. Китобхонаҳо, муассисаҳои клубӣ, осорхонаҳо бо ҷалби васеи мардум ҷорабиниҳои фарҳангӣ – оммавӣ гузаронида, ҳамчун таркиби ягона ба рушди минбаъдаи фарҳангии халқи тоҷик мусоидат менамуданд. Дар натиҷаи таҳқиқот муайян гардид, ки дар аввали солҳои 90 – уми асри XX муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ моҳияти мавҷудияти худро дар фаъолияти коллективҳои меҳнатӣ ва тарбияи башардӯстии шаҳрвандон аз даст доданд [6-М].

Фаъолияти китобхонаҳо дар минтақаи Кӯлоб дар аввали солҳои 90 – ум, махсусан дар давраи ҷанги шаҳрвандӣ бисёр мушкил гардида, аксарияти мутахассисон бо сабабҳои гуногун фаъолияти худро қатъ намуданд ва ба қорҳои дигар гузаштанд. Масоил ва мушкилиҳои мавҷуда дорои хусусияти моддӣ буда, ба маблағгузорӣ нагардидани ин муассисаҳо вобастагӣ доштанд. Дар ин давра шумораи китобхонаҳои оммавӣ, хазинаи китобӣ, инчунин шумораи хонандагон кам гардиданд. Дар ҳолати аз ҳама вазнин китобхонаҳои деҳот қарор доштанд. Таъмин намудани китобхонаҳои минтақа бо мутахассисони касбӣ яке аз масъалаҳои муҳим махсуб меёфт [5-М].

Бухрони сиёсӣ ва иқтисодӣ, ки аввали солҳои 90 – ум дар ҷумҳурӣ ҳукмфармо буд, бевосита таъсири манфии худро ба шабакаи осорхонаҳои ҷумҳурӣ, аз он ҷумла осорхонаҳои вилояти Хатлон низ расонид. Дар натиҷаи норасоии маблағҳои бучавӣ, суғардидани базаи моддӣ – техникӣ ва дар солҳои баъдӣ васеъ паҳн шудани технологияи муосири фарҳангӣ, аз қабилӣ таҷҳизоти видеоӣ, наворҳои видеоӣ, толорҳои видеоӣ, намоишҳои эстрадӣ ва марказҳои дилхушӣ маълум гардид, ки осорхонаҳо ба дигаргуниҳои ҷиддӣ, ки аввали солҳои 90 – ум дар ҷумҳурӣ ба амал омада буданд, тайёр набуданд [2-М; 8-М].

Дар ин давра шумораи тамошобинон дар осорхонаҳо кам гардида, аз сабаби норасоии маблағ осорхонаҳо имконияти зиёд намудани хазинаи осорхонавиرو аз ҳисоби нигораҳои нав надоштанд. Инчунин, аз вазъи нооромии ҷумҳурӣ истифода бурда, арзишҳои фарҳангӣ аз мамлакат ғайриқонунӣ бароварда шуданд. Дар солҳои ҷанги шаҳрвандӣ вазъи муассисаҳои клубӣ бад гардида, дар баъзе минтақаҳои ҷумҳурӣ пурра аз фаъолият бозмонданд. Чунин ҳолатҳои ногувор дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон низ ба ҷашм мерасиданд. Дар вазъияти нооромии сиёсӣ ва ҳисороти иқтисодӣ муассисаҳои фарҳангӣ – фароғатӣ асосан муассисаҳои клубии шаҳрӣ ва маҷмааҳои варзишӣ зери таъсири доираи ҷинояткорон монда буданд. Ин биноҳо ба мавзӯҳои ғоратгарии гуруҳҳои ҷиноятӣ, истифодаи маводҳои спиртӣ, ғайриқонунӣ паҳн намудани маводҳои муҳаддир, нашъабалобӣ ва ғайраҳо табиқ ёфта буданд [6-М; 12-М].

Фаъолияти театрҳои халқӣ дар замони шӯравӣ - дараҷаи олии фаъолияти маҳфилҳои ҳаваскорони бадеӣ ба ҳисоб мерафт. Аммо дигаргуниҳои иқтисодие, ки дар мамлакат баъди ба даст овардани истиқлолият ба амал омаданд, таъсири манфии худро ба фаъолияти театрҳои халқӣ низ расониданд. Заиф гардидани базаи моддӣ – техникии театрҳои халқӣ ба он оварда расонид, ки дар ин муассисаҳо бӯҳрони шадид ба амал омад. Дар натиҷаи чунин дигаргуниҳо, махсусан оқибатҳои манфии ҷанги шаҳрвандӣ шумораи театрҳои халқӣ дар баъзе минтақаҳо кам гардид, фаъолияти онҳо ғайри қаноатбахш ҳисобида мешуд [1-М; 3-М; 7-М; 10-М].

Ҳамасола аз тарафи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои муайян, таҳқиқ ва хариди нигораҳо бо мақсади пурра намудани ҳазинаи осорхонаҳо бо нигораҳои нав маблағҳои зиёди молиявӣ ҷудо мегарданд. Бояд қайд намуд, ки дар замони истиқлолият нисбат ба дигар муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ шумораи осорхонаҳо аз ҳисоби осорхонаҳои таърихӣ кишваршиносӣ зиёд гардиданд. Масалан, дар замони истиқлолият «Осорхона-мамнӯъгоҳи ҷумҳуриявии Данғара», муассисаи давлатии осорхонаи «Ҳунармандон» - и шаҳри Кӯлоб, Мамнӯъгоҳи таърихӣ-фарҳангии «Хулбук», «Мучтамаи ҷумҳуриявии осорхонаҳои Кӯлоб» таъсис ва фаъолият намуда истодаанд [2-М; 8-М; 12-М].

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати рушди минбаъдаи осорхонаҳо диққати зарурӣ дода, ҳазинаи осорхонаҳоро аз ҳисоби нигораҳо ва мусаввараҳои нав пурра мегардонад. Мукамал гардонидани ҳазинаи осорхонаҳо ба беҳтар гаштани фаъолияти минбаъдаи онҳо мусоидат менамояд [8-М].

Ҳифз намудану ба манфиати имрӯзи ҷомеа истифода кардани мероси таърихӣ фарҳангӣ ва шинохту гирифтани ҳазинаи маънавии ниёгон, ҳамчун самти афзалиятноки сиёсати фарҳангии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад. Ҷанги шаҳрвандӣ дар баробари иқтисодӣ ба пешрафти фарҳангии кишвар ва баҳусус мероси фарҳангии он низ хисороти гарон овард. Хисороти ҷанги шаҳрвандӣ дар соҳаи фарҳанг - ин несту нобуд ва ба яғмо бурдани сарватҳои зиёди фарҳангӣ, ғайриқонунӣ тасарруф намудани ҳудудҳои ёдгориҳои таърихӣ фарҳангӣ ва ба дигар мақсад истифода бурдани ин заминҳо мебошад. Дар натиҷаи чунин амалҳои нодуруст дар вилояти Хатлон зиёда аз 40 ёдгори ва умуман дар ҷумҳури зиёда аз 200 ёдгориҳои нодири таърихӣ фарҳангии халқамон бебозгашт аз байн рафтанд [3-М; 6-М; 8-М].

Истифодаи васеи технологияи нави муосир дар фаъолияти китобхонаҳо ва рушди системаи электронӣ барои тайёр намудани мутахассисони соҳаи китобдорӣ талаботи навро ба миён овард. Дар ин давра дар шароити ҷорӣ гардидани технологияи нави компютерӣ дар тайёр намудани мутахассисони соҳаи китобдорӣ тағйиротҳои зарурӣ ворид гардиданд. Масъалаи тайёр намудани мутахассисони соҳаи

китобдорӣ дар минтақаи Кӯлоб дар мадди аввал меистад, чунки аз 190 китобхонаҳои минтақа аксарият ба мутахассисони баландхитосос эҳтиёҷ доранд [5-М; 6-М; 12-М].

Бо шарофати оромии сиёсӣ дар ҷумҳурӣ ва рушди иқтисодиёт талабот барои гирифтани дониш ва маълумот зиёд гардида истодааст. Таҳқиқот нишон дод, ки хонандагони доимии китобхонаҳо намояндагони касбҳои гуногун ва гуруҳҳои иҷтимоӣ, асосан хонандагони мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, литсейҳо, гимназияҳо ва донишҷӯёни макотиби миёна ва олии касбӣ ба ҳисоб мераванд [5-М].

Ҷанги шаҳравандӣ, вазъияти носолими ҷумҳурӣ, беқадрии адабу ҳунар, нотинҷҳои даврон ва паст гардидани сатҳи зиндагии мардум ба он оварда расонид, ки девори мустаҳкамаи коллективи эҷодии ягона театри касбие, ки дар минтақаи Кӯлоб фаъолият менамуд оҳиста-оҳиста заиф гардад. Аз соли 1992 сар карда, муддате театри мусиқӣ-мазҳакавии ба номи Сайдалӣ Вализодаи шаҳри Кӯлоб бо душвориҳо рӯ ба рӯ гардид. Дар натиҷаи таҳқиқот муайян гардид, ки новобаста аз мушкилиҳои соҳнои пешин дар оғози асри XXI театри мазкур фаъолияти худро дар ҷодаи ҳунар бо қадамҳои устувор оғоз намуда, ҳам аз ҷиҳати сатҳи касбӣ ва ҳам аз ҷиҳати репертуари бойи рангини худ дар қатори театрҳои касбии бонуфузи ҷумҳурӣ шомил гардид [1-М].

Дар ин давра ҳодисаи фараҳбахш бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис ёфтани театри ҷумҳуриявии мусиқӣ-драмавӣ дар ноҳияи Данғара мебошад [7-М].

Ташкили мунтазами сафарҳои гуруҳҳои театри ба дохили кишвар ва берун аз он, маблағгузори ба такмили ихтисоси ҳунарпешагон дар театрҳои давлатҳои хориҷӣ ва таҳсили ҷавонони соҳибистеъдоди тоҷик дар мактабҳои олии театри ба инкишофи санъати театрии минтақа мусоидат менамояд [3-М; 6-М; 11-М].

Дар даҳсолаи аввали соҳибистиклолӣ вазъи муассисаҳои клубӣ дар ҷумҳурӣ дар ҳолати ногувор қарор дошт. Бо вучуди мушкилиҳо эҷодиёти худфаъолияти бадеӣ дар шакли ансамблҳои тарона ва ракс ва фолклори этнографӣ боқӣ монданд. Дар ин давра дар муассисаҳои клубӣ 191 чорабиниҳои гуногун аз қабилӣ тӯйи арусиву домодӣ, хатнасӯрҳо, зодрӯзҳо, чашнвораҳои дигар муассисаҳо гузаронида мешуданд. Инчунин, дар ин муассисаҳо коргоҳҳои суратгирӣ, сабти овоз, толорҳои видеонамоишӣ, маҳфилҳои омӯзишии асбобҳои мусиқӣ ва забонҳои хориҷӣ ташкил карда шуданд [6-М].

Дар даҳсолаи дуоми соҳибистиклолӣ бо кӯмаку дастгирии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳукуматҳои маҳаллӣ дар шаҳру ноҳияҳои минтақаи Кӯлоб якҷанд муассисаҳои фарҳангӣ бунёд шуда, мавриди баҳрабардори қарор гирифтанд. Сохтмон ва ба истифода додани муассисаҳои фарҳангӣ дар минтақа исботи он аст, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон доимо ба ин марказҳои фарҳангӣ диққати ҷиддӣ медиҳад, чунки ин муассисаҳо дар ниғаҳдошт ва ташвику тарғиби фарҳанги миллӣ ва таърихи халқи тоҷик нақши асосиро мебозанд [12-М].

Дар шароити соҳибистиклолии Тоҷикистон мақсад ва вазифаҳои театрҳои халқӣ дар муҳофизат ва эҳёи анъана ва ҷашну маросимҳои мардумӣ ва баланд бардоштани ҷаҳонбинии эстетикӣ сокинони шаҳру деҳот равона гардида аст. Дар даҳсолаи дуҷуми соҳибистиклолии театрҳои халқӣ дар гузаронидани ҷашнҳои миллӣ ва ҷашнвораҳои давлатӣ фаъол гардиданд. Дар ин давра фаъолияти театри халқии минтақаи Кӯлоб хуб ба роҳ монда шуда, бо қарори мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ба театри халқии ноҳияи Ҷамадонӣ ва хонаи фарҳангии ноҳияи Восеъ унвони «филармонияи халқӣ» дода шуд. Айни ҳол дар минтақа ду филармонияи халқӣ ва ду театри халқӣ фаъолият намуда истодаанд [1-М; 3-М; 7-М; 10-М; 11-М; 12-М].

Муассисаҳои маданӣ - равшаннамоии минтақа дар замони истиқлолият дар фестивал - озмунҳои вилояти ҷумҳуриявӣ байналмиллалӣ фаъолона иштирок намуда, ҳадафҳои асосӣ шартҳои чорабиниҳои номбурдаро мувофиқ ба талаботи замон иҷро намуданд. Ҳадафи асосӣ баргузори фестивал - озмунҳо ба вучуд овардани шароити мусоиди қорӣ барои фаъолияти хуби муассисаҳои фарҳангӣ ва таҳкими нерӯи эҷодии қармандон, дарёфти ҷеҳраҳои нав, истеъдодҳои нав, ҳифзу раванки анъанаҳои беҳтарини фарҳангӣ, ҳунарҳои миллӣ мебошад. Дар гузаронидани фестивал – озмунҳо ва намоишҳои театркунонида дар шаҳру ноҳияҳои минтақаи Кӯлоб аҳолии синну соли гуногун ҷалб қарда мешаванд [3-М; 4-М; 11-М].

Анъанаҳои ҳунарҳои бадеии халқӣ тоҷик, ки ҳанӯз дар давраҳои қадим ташаккул ёфтаанд, ба ҳаёти иҷтимоӣ, расму оинҳои мардумӣ, тафаккури бадеӣ ва эҷодӣ халқ, бевосита алоқаманд мебошанд. Ин анъанаҳои қадима имрӯз низ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон аҳамияти худро гум нақардаанд. Дар онҳо ҳаёти ҳамаҷумла мардум, урфу одат ва анъанаҳои инъикос ёфтааст. Онҳо махсусияти ҳуввият, ҳислат, ҷаҳонбинӣ, арзишҳои маънавий-ахлоқӣ ва фарҳангӣ-эстетикӣ тоҷиконро таҷассум менамоянд [11-М].

Дар соли 2016 дар ноҳияҳои минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон 390 муассисаҳои фарҳангӣ, аз ҷумла, 204 китобхонаи оммавӣ, 152 муассисаҳои клубӣ, 7 осорхона, 6 боғи фарҳангу фароғатӣ, 10 мактаби мусиқӣ, 2 мактаби рассомӣ, 1 ансамбли «Фалак», 1 театри касбӣ, 2 театри халқӣ, 1 филармонияи халқӣ, 7 ансамбли тарона ва рақс фаъолият менамуданд, ки дар муқоиса ба соли 2000 – ум дар минтақаи Кӯлоб дар зарфи 16 сол шумораи муассисаҳои фарҳангӣ ба миқдори - 8 китобхона, 5 осорхона, 1 театри касбӣ, 2 мактаби мусиқӣ, 1 филармонияи халқӣ ва 1 ансамбли тарона ва рақс зиёд гардиданд. Мутаассифона, дар ин давра 21 муассисаҳои клубӣ пурра аз фаъолият бозмонданд. Дар маҷмӯъ дар 390 муассисаҳои фарҳангии минтақаи Кӯлоб 1438 (100 %) қарманд фаъолият менамуданд, ки аз ин миқдор 426 (29,6 %) нафарро қармандони техникӣ ташкил медиҳанд. Аз 1012 (100 %) қармандон 181 (17,9 %) нафар бо маълумоти олии соҳавӣ, 172 (17 %) нафар бо маълумоти олии ғайрисоҳавӣ, 285(28,2 %) нафар бо маълумоти миёнаи соҳавӣ, 160(15,8 %)

нафар бо маълумоти миёнаи ғайрISOXAVI ва 214 (21,1 %) нафар бо маълумоти миёнаи умумӣ фаро гирифта шудаанд [5-M;6-M;12-M].

2.Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо

Бо дарназардошти натиҷаҳои тадқиқот ҷиҳати омӯзиши таърихи фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ дар минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон ва рушди минбаъдаи онҳо дар шароити соҳибистиклолии ҷумҳурӣ дар мувофиқа бо вазорату идораҳои дахлдор таклифу пешниҳодҳои зеринро лозим медонем:

- Ҳангоми тартиб додани барномаи рушди минбаъдаи муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ҷузъиёти судманд оиди сохтмон ва таҷдиди маҷмааҳои фарҳангӣ дар минтақа ба назар гирифта шавад;

- мутобик гардонидани фаъолияти муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ба даврони иқтисоди бозоргонӣ ва аз тарафи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия ва тартиб додани сохтори нави ин муассисаҳо;

- зарурияти муттамарказ гардонидани маблағгузори муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ бо мақсади назорати тақсимои ин маблағҳо дар ноҳияҳои минтақа;

- ғанӣ гардонидани ҳазинаи китобии китобхонаҳои оммавии минтақа аз ҳисоби адабиёти тозанаشر бо забони тоҷикӣ ва хориҷ намудани адабиётҳои мазмунан номатлуб;

- мустаҳкам гардонидани базаи моддӣ – техникаи Қасрҳои фарҳанг, китобхонаҳо, осорхонаҳо, муассисаҳои клубӣ бо назардошти сохтмони биноҳои нав;

- баланд бардоштани музди меҳнати кормандони муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ, инчунин андешидани чораҳои зарурӣ бо мақсади беҳтар гардидани сатҳи иҷтимоии онҳо;

- пешгири намудани раванди номатлуби ғасб, харид ё истифодаи ғайрмақсадноки биноҳои фарҳангии минтақа аз тарафи Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон;

- барои беҳбуди фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ вобаста ба дигаргуниҳои ҷомеаи муосир дар ҳама самтҳо ташкил намудани курсҳои тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи фарҳанг бо мақсади нигоҳдошти иқтисодии мутахассисони муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ;

- барои истифодаи васеи технологияи нави муосир дар китобхонаҳои минтақа тайёр намудани мутахассисон аз рӯи ихтисосҳои «китобдор - технолог», «иттилоотчӣ - менеҷер», «китобдор - мудир», дар осорхонаҳо «осорхонашинос - роҳбалад», «мутахассис оиди хариди нигораҳо» ва ғайра;

- ҷалби сармоягузори ватанию хориҷӣ баҳри дастгирии лоиҳаҳои инвеститсионӣ оид ба харидории таҷҳизот, воситаҳои нақлиёт ва сохтмони биноҳои нави замонавии муассисаҳои фарҳангӣ;

- барқарор намудани робитаҳои мутақобилаи корӣ бо муассисаҳои фарҳангии кишварҳои хориҷӣ ва дар ин робита ба роҳ мондани омӯзиши таҷрибаи муфиду пешқадами соҳа ба хотири бехтар гардидани фаъолияти муассисаҳо дар минтақа;

- пурра гардонидани ҳазинаи осорхонаҳо ба воситаи харидории сарватҳои фарҳангӣ ва ташкили экспедитсияҳои бостоншиносӣ – этнографӣ дар минтақа аз тарафи Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи А. Дониши АМИТ;

- таҳия гардидани барномаи мушаххаси таъмиру тармим ва назорати махсуси давлатии ҳифзи ёдгориҳои таърихию меъмории ва асарҳои санъати тасвирӣ;

- дастгирӣ намудани китобхонаҳои хусусӣ ва осорхонаҳои шахсиятҳои баруманди минтақа аз тарафи мақомотҳои иҷроияи ҳокимияти маҳаллӣ;

- таъмин намудани мактабҳои бачагонаи мусиқӣ ва рассомии минтақа ба асбобҳои мусиқӣ ва таҷҳизотҳои техникаи муосир ба хотири бехтар гардонидани фаъолияти минбаъдаи онҳо;

- муассисаҳои маданӣ – равшаннамоӣ ба донишкадаҳои иҷтимоӣ таъдил дода шаванд, чунки ин муассисаҳо таҷассумгари таъриху фарҳанги халқи тоҷик буда, онро ба наслҳои оянда воғузур менамоянд.

Муқаррароти асосӣ ва хулосаҳои диссертатсия

дар интишороти зерини муаллиф таҷассум ёфтаанд:

Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҚОА Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия ба таъб расидаанд:

- [1-М]. Шарифов Ш. Саҳифаҳо аз таърихи театри ба номи С. Вализодаи шаҳри Кӯлоб / Ш.Шарифов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2017. - №3/1. – С. 86-91.
- [2-М]. Шарифов Ш. Историко-краеведческий музей г. Куляба имени Хамадони / Ш.Шарифов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2017. - №3/3. - С. 90-94.
- [3-М]. Шарифов Ш. Аз таърихи ташаккул ва инкишофи театрҳои халқии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон / Ш.Шарифов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2017. - №3/7. - С. 58-62.
- [4-М]. Шарифов Ш. Сипаҳсолори суруду мусиқии тоҷик / Ш.Шарифов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2017. - №3/7. - С. 59-63.
- [5-М]. Шарифов Ш. Китобхонаҳо ва масъалаҳои ҳалталаби онҳо / Ш.Шарифов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2018. - №9. – С. 149-154.
- [6-М]. Шарифов Ш. Муассисаҳои клубӣ: мушкилӣ ва масъалаҳои ҳалталаби он / Ш.Шарифов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2019. - №5. – С. 171-175.
- [7-М]. Шарифов Ш. Театри зодаи истиқлол / Ш.Шарифов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2019. - №6. – С. 112-117.

[8-М]. Шарифов Ш. Осорхона – махзани ёдгориҳои таърихӣ ва фарҳангӣ / Х.Абдуназаров, Ш.Шарифов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. – 2019. - №10. – С. 87-93.

Мақолаҳои дар дигар нашрияҳо ба таърисида:

[9-М]. Шарифов Ш. Савти фалак / Ш.Шарифов // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ. – 2012. - №1-2(6-7). – С. 27-32.

[10-М]. Шарифов Ш. Театр ва асолати он / Ш.Шарифов // Паёми Донишгоҳи давлатии Кӯлоб ба номи Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ. – 2012. - №1-2(6-7). – С. 56-61.

[11-М]. Шарифов Ш. Нақши ҳунарҳои бадеӣ ва эҷодиёти халқ дар ташаккули фарҳанги тоҷик / Х.Абдуназаров, Ш.Шарифов // Маводи конференсияи илмӣ – назариявии байналмилалӣ дар мавзӯи «Ҷаҳонишавӣ ва гуфтугӯи тамаддунҳо дар замони муосир». – Бохтар (17- 18 майи соли 2019). –С.130-132.

[12-М]. Шарифов Ш. Ҳифзи объектҳои таърихӣ – фарҳангӣ тақозои замони муосир / Ш.Шарифов // Маводи конференсияи илмӣ – амалии байналмилалӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои муосири математика ва методикаи таълимион» бахшида ба 80-солагии доктори илмҳои педагогӣ, профессор Шарифзода Ҷумъа Шариф. - Бохтар (18-19октябри соли 2019). – С.362-366.

[13-М]. Шарифов Ш. Балчувон – минтақаи сайёҳии байналмилалӣ / Ш.Шарифов // Сомонаи КИ ҲХДТ дар вилояти Хатлон. - <http://hhdtkhatlon.tj/node/469>.

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ
РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН
БОХТАРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ НОСИРА ХУСРАВА**

УДК: 796.51(575.3) (09)

На правах рукописи

ШАРИФОВ ШУХРАТДЖОН ДЖУМЪАЕВИЧ

**ИСТОРИЯ КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКИЕ
УЧРЕЖДЕНИЯ КУЛЯБСКОГО РЕГИОНА
ХАТЛОНСКОЙ ОБЛАСТИ В ПЕРИОД
НЕЗАВИСИМОСТИ (1991-2016 гг.)**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**диссертации на соискание ученой степени кандидата
исторических наук по специальности 07.00.02 – Отечественная история
(история таджикского народа)**

Диссертация выполнена на кафедре истории таджикского народа Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава

Научный руководитель: **Абдуназаров Хушбахт** - доктор исторических наук, профессор кафедры история таджикского народа Бохтарского государственного университета имени Носира Хусрава

Официальные оппоненты: **Набиев Вахоб Машрафович** – доктор исторических наук, профессор кафедры Отечественной истории Худжандского государственного университета им. академика Б. Гафурова

Гаффоров Бахтиёр – кандидат исторических наук, доцент, декан факультета истории и международных отношении Таджикско – Российского (Славянского) университета

Ведущая организация: **Таджикский государственный институт культуры и искусств им. М.Турсунзаде**

Защита состоится 13 мая 2021 года в 13.30 часов на заседании диссертационного совета 6D.КOA-005 по защите диссертаций на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора по специальности при Институте истории, археологии и этнографии им. А. Дониша Национальной академии наук Таджикистана, по адресу: 734025, г. Душанбе, пр. Рудаки, 33.

С диссертацией можно ознакомиться в Центральной научной библиотеке имени Индиры Ганды Национальной академии наук Таджикистана (734025, г. Душанбе, пр. Рудаки, 33) и на официальном сайте Института истории, археологии и этнографии им. А.Дониша Национальной академии наук Таджикистана (www.institute-history.tj)

Автореферат разослан «__» _____ 2021 года.

**Ученый секретарь
Диссертационного совета,
доктор исторических наук**

Ходжаева Н.Дж.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность исследуемой темы. 9 сентября 1991 года Республика Таджикистан, став независимым государством, приступила к самостоятельному определению новых национальных элементов государства и основ своей внутренней и внешней политики. Именно с этого периода, в истории таджикского народа начинается новый период – период строительства новых элементов государственности и укрепления независимости. Одним из важнейших проблем в ходе создания независимого государства считается формирование национального самосознания и всестороннее изучение истории и культуры таджикского народа. В связи с этим, возникла необходимость изучения истории деятельности культурно – просветительских учреждений, в том числе клубов, кружков художественной самодеятельности, библиотек, музеев и народных театров.

Начав новый период в сфере развития таджикской культуры, советское правительство внес достойный вклад в деле возрождения и формирования национальной культуры, строительства школ на таджикском языке, создании профессиональных народных театров и других культурных учреждений. Согласно утверждению известного таджикского искусствоведа Н. Нурджанова, «в советский период культурно – просветительские учреждения играли важную роль в формировании научного, патриотического и интернационального мировоззрения жителей Таджикской ССР».¹

Процесс формирования и развития культурных учреждений приходится на советский период, тем не менее, необходимость непрерывного и целенаправленного изучения культурных учреждений возникла после приобретения независимости. Поэтому, доступ к документальным источникам, их анализ с точки зрения современных реалий побудило нас обратить внимание на основательное исследование истории культурно – просветительских учреждений Кулябского региона Хатлонской области.

Следует отметить, что культурно – просветительские учреждения и сегодня играют важную роль в деле повышения образованности и духовности населения страны. Именно культура оказывает огромное влияние на формирование и развитие творческого таланта и всестороннего развития человека.² С образованием суверенной Республики Таджикистан в истории и культуре таджикского народа начался совершенно новый этап. Процесс эволюции и происходивших изменений в рамках новых требований способствовали развитию культуры и культурно – просветительских учреждений страны.

¹ Нурджанов Н. Таджикский народный театр по материалам Кулябской области / Н. Нурджанов. – М., 1956. – С 18.

² Гаффоров Б. Аз таърихи ташаккули миассисаҳои мадания – равшаннамои дар Ҷумҳурии Тоҷикистон : дис. ... номзади илм. таърих: 07.00.02 / Б. Гаффоров. – Душанбе, 2014. – С. 3.

Первое десятилетие независимости в Таджикистане закончилось трагически, и в стране началась гражданская война, оказавшая негативное влияние на деятельность культурно – просветительских учреждений. В результате вооруженного противостояния положение культурно – просветительских учреждений резко изменилось. Сотни клубов и библиотек были разрушены до основания, деятельность народных театров прекратилась, имущество учреждений культуры были разграблены. Разрушенные здания, сокращение финансирования и нехватка специалистов в этой сфере привели к полному прекращению деятельности большинства культурно – просветительских учреждений. В стране, в том числе в Хатлонской области ощущалась нехватка специалистов в ряде сфер культуры. Именно в этот период прервались культурные связи между бывшими советскими республиками, и в результате ухудшилась материально – техническая база культурно – просветительских учреждений.

В первом десятилетии независимости в Кулябском регионе Хатлонской области сократилось количество культурно – просветительских учреждений и финансирование этой сферы. Например, с 1991 до 2000 года в Кулябском регионе прекратили свою деятельность 24 библиотеки, 2 музыкальные школы, 7 ансамблей песен и плясок¹. С другой стороны, в рамках новых требований к культурно – просветительским учреждениям в исследуемый период, возникла необходимость в изучении истории библиотек, клубных учреждений, народных театров, музеев, так как культура – это облик и основа существования наций.

Культурно – просветительские учреждения как социально – культурные институты играют важную роль в формировании общественного мнения, укрепления независимости и национального единства таджикского народа. Актуальность исследуемой темы заключается в том, что деятельность культурно – просветительских учреждений Кулябского региона Хатлонской области в 1991 -2006 гг. не изучалась как самостоятельное и полноценное историческое исследование. В связи с этим, изучение деятельности культурно – просветительских учреждений обусловила необходимость написания данной научной диссертации.

Степень изученности темы. Освещение истории культурно – просветительских учреждений Хатлонской области в период независимости Таджикистана имеет действенный и непрерывный характер. Сбор материалов, публикация статей, существующие нормативно – правовые акты, архивные материалы указанных учреждений позволяют всесторонне и объективно определить положение культурно – просветительских учреждений Кулябского региона в исследуемый период.

Несмотря на то, что культурно - просветительским учреждениям Кулябского региона Хатлонской области посвящено большое количество научно – популярной литературы, до настоящего времени всесторонний

¹ Хисоботи Раёсати фарҳанги вилояти Хатлон / БҶ РҶВХ. - 2000, - В 2.

анализ данной проблемы не проводился. Мы разделили существующую научную литературу на несколько групп.

Первая группа охватывает 1949-1968 гг¹. В работах данного периода отражены мнения и взгляды относительно истории таджикского народа и культурного строительства в исследуемый период. В них анализируется целый ряд исследований, посвященных истории коллективизации народного хозяйства, и первым культурно – просветительским учреждениям Таджикистана. Автор в данную группу включает также ряд других исследований, которые опубликованы в годы независимости республики².

Вторая группа, в основном охватывает научную литературу, которая непосредственно касается истории культурного строительства Таджикистана³, а также народных искусств и артистов Хатлона⁴.

Третья группа источников состоит из исследований и диссертаций, которые освещают историю формирования и развития культурно – просветительских учреждений Республики Таджикистан.

Данный вопрос исследуется также в работе Каримовой Р. – “Культура Таджикистана в период независимости 1991 - 2011, вышедшая в 2013 году”¹.

¹ Таджикиская ССР за 20 лет. - Сталинобод; Таджикгосиздат, 1949;Таджикистан за 40 лет: Ст. сборник. – Душанбе, 1964; История таджикского народа / Под ред. Б.А. Антоненко. – М.: Наука, 1964.– Том III; Таджикистан за годы Советской власти: (Сб. ст. материалов). – Душанбе, 1967; Очерки истории колхозного строительства в Таджикистане (1917-1965 гг.). – Душанбе: Дониш, 1968.

² Рахмонов Э. Фарханг хасти миллат аст. // В кн.: Таджикистан: десять лет независимости, национального единства и созидания. – Том III. – Душанбе: Ирфон, 2001; Эмомалӣ Раҳмон. Руҳи арзишҳои фарҳанги миллӣ. – Душанбе, 2006; Достӣ Шарифов. Назаре ба таърихи тамаддуни мардуми Кӯлоб. – Душанбе, 2006; Ҳабибулло Тоатов, Рустамҷон Юлдошев. Хатлон дар масири таърих. Хучанд, 2006; Таджикистан: 20 лет государственной независимости: статистический сборник. – Душанбе: Шарки озод, 2011; История таджикского народа. Новейшая история (1941-2010 гг.) / Под ред. Р.М. Масова. – Т.VI. – Душанбе, 2011; Шарифов Достӣ. Мачмуаи рисолаҳои таърихӣ ва адабӣ.- Душанбе, 2013.

³ Из истории культурного строительства Таджикистане в 1924 – 1941гг. [текст]. : - в двух томах. Том. 1. / Под редакцией академика А. Н. Тадж. ССР. З. Ш. Раджабова. – Душанбе. Ирфон, 1966; Из истории культурного строительства в Таджикистане (1941-1960 гг.).- Душанбе; Ирфон, 1972. -Т.II; Из истории культурного строительства Таджикистане (1917 – 1977). [текст]. : - том 1. / Под ред., К. П. Марсакова., - Душанбе, Дониш 1979; Шевченко З.М. Из истории библиотечного дела в Таджикистане / Под ред. К. Я. Марсакова Душанбе: Дониш,1968.

⁴ Низам Нурджанов. Таджикский народный театр по материалам Кулябской области.- Москва,1956; Чалишов Соат. Сайдали Вализода. – Душанбе: Ирфон. 1985; Иброҳим Чалилзода. Одина Хошим. – Душанбе, 1985; Сафармухаммад Аюбӣ. Ним асри гарбияи завк. –Душанбе, 1988; Шарифов Достӣ. Назаре ба таърихи тамаддуни мардуми Кӯлоб. – Душанбе, 2006; Энциклопедияи Кӯлоб, - Душанбе,2006; Абдулло Бобоев. Савти фалак ва фалаки Давлатманд – Душанбе, 2006; Достӣ Шарифов, Иброҳим Маҳмадов. Аз таърихи хунаркои мардумии Хатлонзамин. – Душанбе, 2007; Файзи Ашӯр, Мунаввара Аминова. Даргоҳи хунар. – Душанбе, 2008; Давлатманд Холов. Фалак // Сарредаксияи илмии Энциклопедияи миллии тоҷик - Душанбе, 2011; Ҳасанов Н, Бокиева Г. Фарханг ва санъати Муъминобод. – Душанбе: Мир издателей. 2011; Кабутов З, Махсумов М. Театри ҷумҳуриявии мусиқӣ – драмавии ноҳияи Данғара. – Душанбе, 2013; Мадвалии Миралӣ. Арғуштгари оташниход – Душанбе, 2017.

В данной монографии, автор, исследуя конъюнктурные изменения в сфере культуры, определяет основные тенденции развития культуры в современном обществе Таджикистана.

В монографии Хотамова Н.Б. - “Социально – экономические реформы в Республике Таджикистан в период независимости (1991 - 2006)”² ясно отражено экономическое положение Республики Таджикистан в период независимости, в том числе экономическое положение учреждений культуры.

В годы независимости также были опубликованы ряд научных работ, посвященных отдельным проблемам истории культурно – просветительских учреждений и другим сферам культуры.

В научной монографии Б. Гафурова - “История культурно - просветительных учреждений республики Таджикистан (1991 - 2011гг.)”³ речь идет об образовании и развитии культурно –просветительских учреждений Республики Таджикистан в советский период. В ней также исследуется положение и состояние этих учреждений в период независимости. В результате проведенного анализа выяснилось, что в первое десятилетие независимости, а также в силу разразившегося политического и экономического кризиса, который охватил Таджикистан, большинство культурно –просветительских учреждений прекратили свою деятельность.

Нуров Г. в своей научной диссертации “Формирование и развитие музейного дела в Таджикистане (30-е гг. XX – начало XXI вв.)”⁴, исследует историю развития историко – краеведческих и отраслевых музеев, музеев – заповедников и домов –музеев. В диссертации также изучается история возрождения и формирования республиканских музеев в исследуемый период.

В научной диссертации Каримой Р.Н. -“История развития культуры Таджикистана в годы независимости (1991-2011 гг.)”⁵ изложена деятельность культурно – просветительских учреждений Таджикистана в конце XX – нач. XXI века. В частности, первый раздел второй главы посвящен деятельности культурно –просветительских учреждений Таджикистана.

В указанных научных трудах отражаются различные точки зрения относительно истории культуры в период независимости, но в них отсутствуют необходимые сведения, посвященные истории культурно –

¹ Каримова Р.Н. Культура Таджикистана в годы независимости (1991-2011 гг.). – Душанбе: Дониш, 2013. – 212 с.

² Хотамов Н.Б. Социально-экономические преобразования в Республике Таджикистан в период суверенитета (1991-2006 гг.) – Душанбе, 2008. – 268 с.

³ Гафуров Б. История культурно - просветительных учреждений республики Таджикистан (1991-2011гг.): дис. ... канд. ист. наук / Б.Гафуров. – Душанбе, 2014.

⁴ Нуров Г.З. Формирование и развитие музейного дела в Таджикистане (30-е гг. XX – начало XXI вв.): дис ... канд. ист. наук / Г.З.Нуров. – Душанбе, 2011.

⁵ Каримова Р.Н. История развития культуры Таджикистана в годы независимости (1991-2011 гг.): автореф. дис. ... канд. ист. наук / Р.Н.Каримова.– Душанбе, 2012.

просветительских учреждений Кулябского региона в период независимости. Авторы указанных диссертаций рассматривают только некоторые аспекты истории формирования и деятельности культурно – просветительских учреждений указанного региона.

Диссертантом были исследованы и опубликованы статьи в периодической печати, также в Интернет – ресурсах размещены материалы по истории формирования и эволюции деятельности культурно – просветительских учреждений Кулябского региона Хатлонской области.

К другим источникам относятся содержательные интервью с видными деятелями культуры региона – Анваром Баротовым, Давлатмандом Холовым, Мухаммади Абдурасуловым, Гулчехрой Содиковой, Мирзоватаном Мировым, Аминой Табаровой, Шарифом Бедаковым, Нурулло Холовым и Нурулло Авранговым.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Связь работы с программами и научными темами.

Диссертационное исследование выполнена в рамках реализации перспективного плана научно –исследовательских работ на кафедре истории таджикского народа Бохтарского государственного университета имени Н. Хусрава под названием “Основные проблемы истории таджикского народа (современный период) на 2016 -2020 гг”.

Цели и задачи исследования. Основная цель исследования –это комплексное изучение истории культурно –просветительских учреждений Кулябского региона и определение их задач в период независимости.

Для достижения этой цели необходимо было выполнить следующие задачи:

- изучение истории возникновения культурно – просветительских учреждений в Кулябском регионе Хатлонской области в период независимости;

- анализ особенностей и роль культурно – просветительских учреждений региона в развитии общества;

- определение особенностей в деятельности культурно – просветительских учреждений Кулябского региона Хатлонской области в исследуемый период;

- обзор состояния клубных учреждений, народных театров и деятельность библиотек и музеев Кулябского региона в период гражданской войны;

- вклад исполнительных органов государственной власти Хатлонской области в деле возрождения и развития культурно –просветительских учреждений города Куляба;

- анализ достижений и освещение существующих проблем в формировании культурно –просветительских учреждений Кулябского региона Хатлонской области в период независимости.

Объект настоящего исследования –изучение деятельности культурно –просветительских учреждений Кулябского региона (1991 -2016) и их место в развитии культуры страны в период независимости.

Предмет исследования –это определение роли и места культурно – просветительских учреждений, их состояние и освещение проблем, которые требовали безотлагательного решения в период независимости Таджикистана.

Область исследования. Тема исследования соответствует шифру 07.00.02-Отечественная история (история таджикского народа).

Достоверность результатов диссертации аргументируется точностью сведений, переработкой результатов исследования, объемом публикаций, анализом, проведением интервью с видными экспертами, представителями культуры и искусства региона, а также сравнением на основе научно – практического анализа. Заключение и рекомендации предложены на основе теоретического и практического научного анализа.

Хронологические рамки исследования охватывает 1991 -2016 гг. Это период приобретения государственной независимости, гражданской войны, достижения национального единства, а также восстановления последствий войны и строительства демократического Таджикистана.

Источниковедческая база исследования. Используемые источники можно разделить на следующие группы:

Первую и самую многочисленную группу составляют архивные источники текущего архива Министерства культуры Республики Таджикистан (ТА МК РТ), материалы текущего архива Научно - исследовательского Института культуры и информации Министерства культуры Республики Таджикистан (ТА НИИ ИКИ МК РТ), филиала архива Коммунистической партии Таджикистана (ФА КПТ), текущего архива Управления культуры Хатлонской области (ТА УК ХО) и текущего архива филиала Отдела культуры Кулябского региона Хатлонской области (ТА ФОК КР ХО). Данные архивные материалы содержат в себе важные сведения, фактов и большое количество статических данных, которые использованы в настоящей работе.

Вторая группа состоит из комплекса сведений, особых обоснованных документов, которые относятся к истории культурно – просветительских учреждений, нормативно – правовых актов, законов Республики Таджикистан по культуре¹, а также Концепции развития культуры

¹ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи фарҳанг аз 13 декабри соли 1997. № 519 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 1997. – №23-24; (28.06.2011 с., №734); Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи берун баровардан ва дохил кардани сарватҳои фарҳангӣ аз 6 августи соли 2001, таҳти № 42 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2001. - №7; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи театр ва ҷаъолияти театрӣ аз 2 декабри соли 2002, таҳти № 80 // Сомони расмии Маркази миллии конунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон: - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=92; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи ҷаъолияти китобдорӣ аз 1 августи соли 2003, таҳти № 32 // Паёми

Республики Таджикистан¹, Постановлений Правительства Республики Таджикистан², Государственных программ в области культуры³ и статистические данные.

Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2003. – №8; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи хунароҳои бадеӣ – ҳалқӣ аз 1 августи соли 2003, тахти № 43 // Сономаи расмӣ Маркази миллии қонунгузорӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон: http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=105; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи фаёлияти қосибую хунарамандӣ аз 1 августи соли 2003, тахти № 43 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2003. – №8; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи осорхонаҳо ва фонди осорхонаҳо» аз 3 июли соли 2012, тахти № 838 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2012. – №7; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи ҳифз ва истифодаи объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ аз 3 марти соли 2006, тахти № 178 // Сономаи расмӣ Маркази миллии қонунгузорӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон: - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=148.

¹ Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2005, тахти № 501. – Душанбе: Матбуот, 2006.

² Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2005, тахти № 501 оиди Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон: // Сономаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?rgn=7090](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?rgn=7090)); Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 марти соли 2007, тахти № 85 оиди тасдиқи Барномаи давлатии рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008 – 2015: // Сономаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=11050](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=11050)); Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 июни соли 2006, тахти № 239 оиди тасдиқи Барномаи давлатии тайёр кардани кадрҳои соҳибхисоси соҳаи фарҳанг, хунаро ва таъбу нашр дар солҳои 2007-2010: // Сономаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http //www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=11069](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=11069)); Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 августи соли 2010, тахти № 384 оиди тасдиқи Барномаи давлатии компютеркунонии китобхонаҳои оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011 – 2013: // Сономаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=15733](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=15733)); Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 декабри соли 2011, тахти № 577 дар бораи тасдиқи Барномаи давлатии ҳифзи мероси таърихӣ – фарҳангӣ барои солҳои 2012 – 2020. Замимаи 1: // Сономаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=115776](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=115776)); Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи тасдиқи Барномаи давлатии ҳифзи мероси фарҳангии ғайримоддӣ ҳалқи тоҷик барои солҳои 2013-2020 аз 31 майи соли 2012, тахти № 269 // -- Сономаи расмӣ Маркази миллии қонунгузорӣ назди Президенти Тоҷикистон - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=440; Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 декабри соли 2012, тахти № 675 дар бораи тасдиқи Барномаи рушди санъати театрӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013-2019 // -- Сономаи расмӣ Маркази миллии қонунгузорӣ назди Президенти Тоҷикистон - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=444;

Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 9 феввали соли 2016, тахти № 53 дар бораи тасдиқи Барномаи давлатии рушди муассисаҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020 // Сономаи расмӣ Маркази миллии қонунгузорӣ назди Президенти Тоҷикистон - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=504.

³ Барномаи давлатии рушди фаёлияти китобдорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2015 аз 2 июли соли 2005, тахти № 238 // Китобдор. Маҷлаи маданӣ – равшаннамоӣ. – 2007. – №1; Барномаи давлатии тайёр кардани кадрҳои соҳибхисоси соҳаи фарҳанг, хунаро ва таъбу нашр дар солҳои 2007-2010 аз 3 июни соли 2006, тахти № 239 // Сономаи расмӣ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=11068](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=11068)); Барномаи давлатии рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008 – 2015 // Консепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон: зери таҳрири Шерматов Қ. – Душанбе: Эҷод, 2007; Барномаи давлатии компютеркунонии китобхонаҳои оммавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2011 –

Третью группу составляют источники и материалы, которые непосредственно связаны с процессом формирования и деятельности культурно – просветительских учреждений. Это отчеты о деятельности Управления культуры Министерства культуры Республики Таджикистан в 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1999, 2000, 2001, 2002, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016 гг., сведения о результатах деятельности Управления культуры Хатлонской области и филиала культуры Кулябского региона, а также научные труды и статьи. Научные работы А. Раджабова, А. Умарова, М. Юсуфова, С. Сулаймони, Дж. Шерматова, Г. Нурова, А. Шарипова, М. Махмадова, М. Азизова, З. Иброхимова, С. Мухиддинова, С. Шосаидова, К. Буриева, К. Афгонова¹ и других ученых использованы как достоверные и важные источники в ходе

2013 аз 2 августи соли 2010, тахти № 384 // Сомонаи расмии Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx? Rgn=15734](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?Rgn=15734)); Барномаи давлатии хифзи мероси таърихӣ – фарҳангӣ барои солҳои 2012 – 2020 аз 3 декабри соли 2011, тахти № 577 // Сомонаи расмии Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон: - ([http // www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?rgn=115777#B1JY0HPLQ6](http://www.adlia.tj/base/show_doc.fwx?rgn=115777#B1JY0HPLQ6)); Барномаи давлатии хифзи мероси фарҳангии ғайримоддӣ ҳалқи тоҷик барои солҳои 2013-2020 аз 31 майи соли 2012, тахти № 269 // -- Сомонаи расмии Маркази миллии конунгузории Сомонаи расмии Маркази миллии конунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон: - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=441.

Барномаи рушди санъати театри дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013-2019 аз 3 декабри соли 2012, тахти № 675 // -- Сомонаи расмии Маркази миллии конунгузории назди Президенти Тоҷикистон - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=445; Барномаи давлатии рушди муассисаҳои фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020 аз 9 феввали соли 2016, тахти № 53 // -- Сомонаи расмии Маркази.

¹ Раджабов А., Умаров А., Юсуфов М. Исследование состояния клубных учреждений Хатлонской области // Вестник культуры: научно-аналитическое издание. – Душанбе, 2002. – №6. – С.120-123; Сулаймони С. Клубные учреждения РТ в условиях рыночной экономики // Культура: проблемы и исследования. – Душанбе, 2001. – С.46-51; Шерматов Дж. Библиотечное дело за годы независимости Таджикистана (1991-2007) // Вестник культуры: научно-аналитическое издание. – Душанбе, 2007. – №10. – С.19-29; Нуров Г. Проблемаҳои омӯзиши таърихи осорхонаҳои Тоҷикистон // Ахбороти осорхонаи миллии. - Душанбе, 2004.- С 43-46; ҳамон муаллиф. Формирование и функционирование историко – краеведческих музеев в Таджикистане // Ахбороти осорхонаи миллии. Душанбе, 2014.-С14-17; Шарипов А. Музеи и музееведения Таджикистана // Молодежь Таджикистана. – 2002. – 3 февр; Махмадова М. Музеи являються сокровищами истории и культуры // Таджикистан. – 2007. – №7. – С.54-55; Азизов М. Ногузирии таъсиси осорхонаи Хулбук // Ахбороти осорхонаи миллии. Душанбе, 2004.- С 36-38; Ибрагимов З. Осорхона муаррифӣкунандаи шукуи давлатдорӣ // Ахбороти осорхонаи миллии. Душанбе, 2014.- С 25- 28; Мухиддинов С.Р. Некоторые особенности комплектования книжных фондов библиотек РТ в годы независимости. // Труды 15-ой Межд. конф. «Крым – 2008»: Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире, науки, культуры, образования и бизнеса. – М., 2008. – С.450-456; Шосаидов С. Нормативно-правовая обеспеченность деятельности библиотек. // Бахори ачам.– 2009.– 20 апр; Буриев К.Б. Развитие библиотечного дела – важное направление культурной политики суверенной РТ. // Вестник культуры: научно-аналитическое издание. – Душанбе, 2012. – №1. – С.112-118; Афгонов К.Г. Основные направления дальнейшего развития библиотечного образования в Таджикистане // Вызы культуры и искусств в мировом образовательном пространстве: Сб. материалов по пятому международному симпозиуму.– Душанбе: Ирфон, 2012. – С.294-302.

исследования данной темы. Необходимо отметить, что материалы, опубликованные поэтапно, в некоторых случаях освещали положение культурно – просветительских учреждений Кулябского региона. Также в них обосновывалось материально –техническое обеспечение данных организаций в период независимости. Использование архивных материалов, официальных документов, отчетов и воспоминаний, их частичное сопоставление с другими публикациями позволяют всесторонне изучать основные аспекты деятельности культурно – просветительских учреждений Кулябского региона Хатлонской области в период независимости.

Новизна диссертации заключается в том, что диссертант впервые в качестве объекта деятельности исследовал культурно –просветительские учреждения Кулябского региона Хатлонской области и издал отдельную монографию. Также им приложено усилий для определения значения и роли этих ведомств в формировании духовности населения указанного региона. Вместе с тем, на базе источников и большого количества исторических документов с научной точки зрения анализируется деятельность указанных учреждений.

Новизну диссертации составляют нижеследующие положения:

- в научный оборот введены архивные материалы Министерства культуры Республики Таджикистан, Управления культуры Хатлонской области, филиала культуры Кулябского региона и других филиалов культуры городов и районов региона;

- объектом комплексного изучения стала история культурно – просветительских учреждений Кулябского региона Хатлонской области в советский период;

- дана реальная историческая оценка деятельности культурно – просветительским учреждениям Кулябского региона Хатлонской области в период гражданской войны;

- анализирован процесс реализации Государственной программы в области культуры исполнительными органами государственной власти городов и районов региона;

- определено количество историко –культурных объектов региона, выявлена роль указанных объектов в изучении древней истории таджикского народа;

- реально анализируется положение культурно –просветительских учреждений в исследуемый период;

- объективно исследовано участие культурно –просветительских учреждений в республиканских и международных конкурсах;

- определены функциональные особенности культурно – просветительских учреждений Куляба в период независимости.

Теоретические основы исследования заключается в том, что теоретическое содержание диссертации, особенно культурные достижения, как результат процесса социально –культурных достижений в начале XXI

века, в будущем можно будет использовать при изучении истории таджикского народа в период независимости.

Практическое значение диссертации заключается в том, что материалы и результаты исследования можно будет использовать при написании истории культуры Таджикистана в годы независимости, при подготовке монографий, учебных пособий и специальных курсов посвященных культурно – просветительским учреждениям, в учебных заведениях Министерства культуры Республики Таджикистан, а также в целях улучшения организации и реализации деятельности культурных учреждений, согласно требованиям времени, в процессе разработки проблем и создания структур и направлений в последующей деятельности указанных ведомств.

Методологические основы исследования соответствуют поставленным целям и задачам. Диссертант, в большей степени, опираясь на факты, историческую объективность, принципов и методов исследования истории объективно анализирует процессы изучения истории и деятельности культурно – просветительских учреждений Кулябского региона Хатлонской области в период независимости.

В процессе анализа проблем, связанных с целями и особенностями исследовательской работы, использованы различные методы, в том числе, изучены факты и архивные материалы, проведен историко – сопоставительный, историко – типологический, историко – систематический, сопоставительно – исторический, и проблемно - аналитический методы.

Основные положения, выносимые на защиту:

-анализ архивных материалов и существующая литература свидетельствуют о том, что первые культурно – просветительские учреждения в Кулябском регионе Хатлонской области были образованы и получили развития именно в советский период;

-деятельность культурно – просветительских учреждений региона, особенно плодотворными были в 70- 80 – х годах XX века, и именно в этот период они сыграли значительную роль в деле повышения культуры общества;

-изучение деятельности Кулябского колледжа искусств имени К. Курбонова свидетельствует о том, что вклад этого учреждения в подготовке специалистов отрасли огромен;

-артисты региона активно выступая на международных фестивалей – конкурсах, сыграли достойную роль в деле представления Таджикистана на мировой арене;

-анализ архивных материалов свидетельствует о том, что культурно – просветительские учреждения в первые годы независимости Таджикистана пришли в упадок, и большинство из них прекратили свою деятельность;

-в начале XX века в Кулябском регионе были образованы музеи республиканского уровня, вклад которых в деле изучения истории региона значителен;

-изучение деятельности публичных библиотек Кулябского региона и рассмотрение проблем, которые требуют своих решений:

-в период независимости в регионе получили развития ремесленные цеха, вклад которых огромен в развитии художественного творчества;

-изучение историко –культурных объектов и вклад местных органов власти в деле восстановления и защиты этих объектов;

-в период независимости Таджикистана были образованы новые учреждения культуры, которые сыграли важную роль в деле повышения культуры общества;

-согласно сведениям архивных материалов первый профессиональный театр республиканского уровня образован в советский период, театры в исследуемый период сыграли важную роль в развитии культуры страны;

-анализ деятельности клубных учреждений региона, указание проблем и пути их решения;

-образование агитационно -пропагандистских групп в учреждениях культуры региона, их цель и основные задачи.

-анализ деятельности профессиональных театров, филармонии и народных театров в регионе, участие указанных учреждений в республиканских и международных конкурсах.

Личный вклад соискателя научной степени проявляется в деле изучения текущих архивных материалов, научной переработке и анализе новых материалов, большого количества научных работ, посвященных истории культурно –просветительских учреждений, а также в представлении результатов на теоретико –практических конференций и написании научных статей.

Апробация диссертации. Настоящее исследование является результатом деятельности диссертанта на протяжении нескольких лет. Содержание работы изложено в 8 статьях, опубликованных в рецензируемых журналах ВАК при Президенте Республики Таджикистан.

Результаты научного исследования также представлены на республиканских и международных научных конференциях. Перечень статей размещены в конце диссертации.

Диссертация обсуждена на заседании кафедры Истории таджикского народа Бохтарского государственного университета имени Носири Хусрава (протокол № 10 от 29 мая 2019 года), и на общем научном заседании отделов новейшей истории, археологии и этнографии, и предложена к защите.

Структура и объем диссертации. Диссертация набрана на 213 страниц компьютера, и состоит из введения, двух глав, шесть разделов, заключения, рекомендации и списка источников и использованной литературы (261 наименований).

СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

В введении обоснована актуальность диссертационной темы, определена степень ее разработки, цели и задачи исследования, конкретизированы стиль и принцип разработки темы, указано ее

теоретическое и практическое значение, также определяются источники, научная новизна и основные положения, выносимые к защите.

Первая глава диссертации “Положение культурно – просветительских учреждений Кулябского региона в первые годы независимости” состоит из трех разделов. В первом разделе – **“Из истории формирования культурно –просветительских учреждений Кулябского региона в годы существования советской власти”** отражаются вопросы формирования культурно –просветительских учреждений в годы установления советской власти.

В ходе анализа данной проблемы автор отмечает, что в первые годы советской власти в районах Кулябского региона Хатлонской области ускоренными темпами были образованы красные чайханы, клубы и библиотеки. Примечательно, что клубы и красные чайханы считались местом отдыха и досуга жителей. Также правительство обращало особое внимание на повышение уровня образования трудящихся.

Среди культурно – просветительских учреждений заметное место занимали библиотеки. Библиотечная деятельность в центральном и южном Таджикистане началась в 20 –х годах XX века, после образования Таджикской Автономной Советской Социалистической Республики. В 1923 году в городе Душанбе была образована первая библиотека, фонд которой состоял из 300 книг.

Диссертант отмечает, что до 1929 года в Кулябском регионе, кроме библиотек, существовавших в воинских частях Красной армии, не функционировала ни одна другая публичная библиотека. В октябре 1929 года Таджикистан вошел в состав СССР как самостоятельная республика. Эта важное историческое и политическое событие произвел коренной перелом в культурной жизни таджикского народа.

В том числе, в целях развития учреждений культуры, издания книг, газет и журналов увеличился общий объем финансирования, увеличилось общее количество библиотек и других учреждений культуры. Следовательно, повысилось требование населения к книгам и библиотекам, возникли реальные условия для образования библиотек в районных и городских центрах. К примеру, в 1932 году на базе библиотеки Красной Армии в городе Кулябе образована городская библиотека с фондом в 12 тысяч книг на русском языке.¹ Образование городской библиотеки здесь в начале 30 –х годов считалось важным политическим и культурным событием. С другой стороны, открытие библиотеки в городе Кулябе имело важное значение для развития культурно –просветительских дел и предоставления услуг в сфере библиотек.

Таким образом, в советский период деятельность культурно – просветительских учреждений города Куляба считалось одним из

¹ Из истории культурного строительства Таджикистане (1917 - 1977). Том 1 / Под ред., К. П. Марсакова. – Душанбе: Дониш, 1979. - С. 210 .“Знание”.

важнейших направлений в идеологической работе всей области. В этот период были образованы красные чайханы, библиотеки, клубные учреждения, музеи, народные театры и другие учреждения культуры. В них проводились культурные мероприятия с привлечением широких масс. Эти учреждения сыграли важную роль в деле повышения политического просвещения и духовности народа. В 20-40 –х годах XX века одним из основных задач в Кулябском регионе считалось строительство культурно – просветительских учреждений. В 40-80 –х годах XX века эти учреждения стали успешно развиваться, в результате были разрешены проблемы строительства домов культуры, клубов и библиотек, финансирование и подготовка специалистов сферы культуры. В указанный период, при домах культуры действовали кружки художественной самодеятельности, которые благодаря своим разнообразным программам принимали участия в торжествах и конкурсах, а также местных, республиканских и всесоюзных фестивалях.

Библиотеки оказывали услуги своим читателям, и тем самым, вносили достойный вклад в проведении мероприятий, которые касались внутренней и внешней политики советского правительства.

Образование первого профессионального театра и народных театров, ансамблей “Фалак”, песен и плясок в регионе, привлечение талантливых артистов способствовало синтезу народных напевов жителей Кулябского региона с профессиональной музыкой.

Строительство культурно –спортивных комплексов, в которых функционировали учреждения культуры, кинофикаций, ДОСААФ, кружки и спортивные команды, считались результатом развития культурно – просветительских учреждений в советское время.

Несмотря на то, что музеи в Таджикистане были образованы в начале 30 –х годов XX века, строительство первого музея на территории Кулябского региона Хатлонской области приходится на 70 –е годы XX века. Образование историко –краеведческих музеев, садов –музеев, домов -музеев в регионе до 80-х годов XX века были направлены на повышение чувства национальной гордости и уважения к культурным ценностям.

Во втором разделе первой главы –“Положение библиотек и региональных театров в первые годы независимости” объектом исследования и анализа стало состояние культурно –просветительских учреждений Кулябского региона.

После распада СССР, Таджикистан охватил политический и экономический кризис, приведший к гражданской войне, которая наряду с другими отраслями народного хозяйства оказало негативное влияние также на деятельность культурно –просветительских учреждений.

Действительно, с первых дней своей независимости Таджикистан столкнулся со многими проблемами. Разрыв экономических связей с бывшими советскими республиками, гражданская война, охватившая центральную и южную часть в начале 90 –х годов, ее последствия, нехватка

финансирования в деле восстановления народного хозяйства и другие негативные аспекты оказали огромное негативное влияние на экономику страны¹.

В годы гражданской войны в Таджикистане положение культурно – просветительских учреждений изменилось существенным образом. Отсутствие финансирования учреждений культуры, уничтожение зданий, уход специалистов из этой сферы привело к тому, что большинство культурно – просветительских учреждений Таджикистана прекратили свою деятельность. В 1991 году в республике функционировали 1193 клубных учреждений, 259 передвижные клубы, 1470 публичных библиотек с общим книжным фондом в 13 242 550 экземпляров, 41 парков культуры и отдыха, 20 ансамблей песен и плясок, 17 народных театров и 22 музея. В 2000 году число клубных учреждений сократились до 1038, передвижных клубов до 152, парков культуры и отдыха до 41, публичных библиотек до 1395 с книжным фондом в 12 676 775 экземпляров. В сравнении с 1991 годом, клубные учреждения сократились на 155, передвижные клубы на 107, библиотеки на 75 единиц с общим книжным фондом в 565775 экземпляров.²

В районах Кулябского региона Хатлонской области в 1990 году функционировали 228 публичных библиотек с общим книжным фондом в 1346741 книг, 177 клубных учреждений, 8 музеев, 6 парков культуры и отдыха, 10 музыкальных школ, 4 художественных школ, 1 ансамбль - «Фалак», 1 профессиональный театр, 3 народных театра, 14 ансамблей песни и пляски³.

К в 2000 году функционировали 204 публичных библиотек, 152 клубных учреждений, 7 музеев, 6 парков культуры и отдыха, 10 музыкальных школ, 2 художественных школ, 1 ансамбль «Фалак», 1 профессиональный театр, 3 народных театра, 7 ансамблей песни и плясок⁴.

Анализ показал, что в регионе в течение 10 лет, то есть с 1990 г. по 2000 г. прекратили свою деятельность 24 библиотеки, 25 клубных учреждений, 1 музей, 2 художественных школ и 7 ансамблей песни и пляски.

В начале 90-х годов XX века большинство культурно – просветительских учреждений, особенно библиотеки, существовали только на бумаге для написания статических отчетов, потому что здания этих учреждений не использовались в целях, для которых были предназначены. Например, в них размещались склады, столовые или кафе. А шкафы, книжные полки и книжные фонды были расхищены.

¹ Хотамов Н.Б. Социально-экономические преобразования Республики Таджикистан в период суверенитета (1991-2006 гг.) – Душанбе, 2008. – С.9.
БЧ ВФ ЧТ //Гузориши Вазорати фарханги Чумхурии Тоҷикистон.2004. – В 3.

³ Кӯлоб. Энциклопедия. – Душанбе, 2006. - С. 42.

⁴ БЧ РФВХ //Ҳисоботи идораи фарханги ҳокимияти иҷроияи вилояти Хатлон.2000. - В 2.

Иногда здания библиотек незаконно использовались властями городов, районов и сел или отдельными гражданами¹.

Политический и экономический кризис, царивший в начале 90 –х годов в Республике Таджикистан, оказал непосредственное влияние на сеть республиканских музеев. В последующие годы не достаточное финансирование, ухудшение материально –технической базы в регионе, а также широкое использование видеоборудования и видеосалонов, эстрадных шоу и развлекательных центров, показали, что музеи в республике не готовы к преобразованиям, которые произошли в начале 90-х годов.

В первые десятилетия независимости музеи региона находились в плачевном положении, и это, прежде всего, было связано с политической и экономической ситуацией в республике.

Гражданская война и политико - экономический кризис, охвативший независимый Таджикистан в начале 90-х годов, оказали негативное влияние на профессиональные и народные театры. Начиная с 1992 года, театр Музыкальной комедии имени Саидали Вализода города Куляба столкнулся со многими трудностями. Гражданская война, нездоровая обстановка в республике, недооцененность представителей литературы и искусства, падение жизненного уровня привело к тому, что сплоченный еще недавно творческий коллектив театра распался. Несмотря на все трудности, тогдашний руководитель театра, Заслуженный артист республики Толибджон Бобоев приложил немало усилий для того, чтобы театр, как трибуна пропаганды добрых нравов и воспитания молодого поколения плодотворно продолжал свою творческую деятельность. Благодаря Т. Бобоеву и усилию самих артистов, в театре в последующие годы были поставлены ряд пьес, в том числе, «История экзамена» А. Атабаева (постановщик Мирзо Рахмон), «Султан есть султан» С. Ванюса (постановщик Барзу Абдураззаков), «Приказ короля -тыквы» А Бахори (постановщик Мирзо Рахмон). Все указанные спектакли были представлены зрителям, которые очень хорошо встретили их. Спектакль «Султан есть султан» С. Ванюса в постановке Барзу Абдураззакова получил высокую оценку жюри.

Следует отметить, что в исследуемый нами исторический период, профессиональные и народные театры региона находились в плачевном состоянии. Несмотря на все трудности, в конце первого десятилетия независимости, постепенно задачи и направления деятельности театров были определены. В этот период творческий коллектив народных театров ограничились свою деятельность концертными представлениями, в них отсутствовала пропаганда по привлечению молодежи. В творческой деятельности театров региона существовало много проблем. Нехватка кадров, народных музыкальных инструментов, костюмов для сцены, пьес на

¹ Отчет о деятельности Министерства культуры РТ за 2001 г. и дальнейшей их деятельности на 2002 г. – Душанбе, 2002. – С.31-32.

таджикском языке, отсутствие здания для репетиции художественной самодеятельности считались основными проблемами театров. Одна из главных причин ослабления деятельности народных театров Кулябского региона в целом, и творческой деятельности в частности, заключалась в ухудшении материально –технической базы и отсутствии транспорта для гастролей.

Народные театры, которые в советский период считались одним из важных видов творчества художественной самодеятельности, в начальный период независимости оказались почти на грани исчезновения.

Таким образом, главная трудность в деятельности библиотек, музеев, профессиональных театров и народных театров заключалась в отсутствии финансов, нехватке профессиональных кадров и технического оборудования.

Третий раздел первой главы - “Вклад Правительства Республики Таджикистан и исполнительных органов государственной власти в возрождении и формировании культурно-просветительских учреждений региона” посвящен исследованию и анализу вклада Правительства республики и местных органов государственной власти в возрождении и формировании культурно – просветительских учреждений региона.

Следует отметить, что в свете государственной политики в сфере культуры 30 декабря 2005 года под № 501 была утверждена Концепция развития культуры¹.

Концепция культуры реализуется последовательно, и на ее основе составляется и утверждается Государственная программа в различных сферах культуры и искусства. Запланированные в Государственной программе строительство зданий, ремонт и оснащение учреждений культуры, проведение конференций, конкурсов, фестивалей позволяют анализировать приобретенный опыт, чтобы четко определить эффективные пути реализации Концепции развития культуры.

После принятия указанной Концепции положение культуры в стране в какой –то степени улучшилось. Впоследствии выход из экономического кризиса, устойчивость социально политической жизни и всестороннее сотрудничество республики с зарубежными странами способствовали расширению преобразований в социальной жизни, в том числе в сфере культуры.

Необходимо отметить, что вклад Правительства республики в сфере воспитания и развития профессиональных знаний и освоения современных технологий в деятельности библиотек огромен. В 1999 году при поддержке и финансировании Министерства культуры Республики Таджикистан, директор областной библиотеки имени С. Айни принял участие в шестой международной конференции «Крым -99». Спустя три года, в 2002 году он стал участником девятой международной конференции «Крым -2002». В

¹ Концепсияи рушди фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 декабри соли 2005, таҳти № 501. – Душанбе: Матбуот, 2006. – 32 с.

этой конференции известными специалистами сферы были обсуждены важнейшие проблемы библиотечной информации и использование современных технологий».¹

Государственная независимость дал все необходимые условия для развития культуры. Особенно весомо забота Правительства Таджикистана в сфере культуры и деятельности библиотек. Накануне празднования 2700 – летия Куляба в августе 2006 года при поддержке Лидера нации, уважаемого Эмомали Рахмона областная Библиотека имени Садриддина Айни переехала в новое просторное здание, которое было построено в рамках строительной программы «Координационного центра проектов» по реконструкции и развития социальных инфраструктур компанией «Кулябстрой» на общую сумму 1700000 сомони. Это современное здание расположено по проспекту Исмаила Сомони, 36².

Диссертант отмечает, что после перехода в новое здание, библиотека была оснащена современным оборудованием, в том числе, книжными полками, шкафами, столами, стульями и компьютерными технологиями. Через «Государственную программу развития книжной деятельности в Республике Таджикистан на 2006 -2015 гг.», других бюджетных и грантовых средств, в библиотечный фонд поступили 6867 экземпляров книг на общую сумму 72574 сомони 93 дирамов.

Также, в качестве подарка из Фонда Сороса поступило более 2200 экземпляров научно –популярной литературы, относящихся к различным отраслям науки. Посольство Российской Федерации подарило более 500 экземпляров книг. В результате появились хорошие условия для доступа к необходимой литературе.

2 декабря 2002 года под номером 80 был принят Закон Республики Таджикистан «О театре и театральной деятельности».³ Указанный закон приводит в определенный порядок основы восстановления и развития всех видов театров, регулирует отношения, которые возникают в процессе создания или способах самостоятельной передачи театральных представлений, определяет юридические основы деятельности театров, а также способы государственной поддержки.

В октябре 2003 года вышло Постановление Правительства Республики Таджикистан «Об образовании республиканского музыкально – драматического театра» в центре Дангаринского района Хатлонской области.

¹ Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества. Тема 2002 года : [Текст] : Электронные информационные ресурсы и социальная значимость библиотек будущего. Труды конференции 9 – я междунар. Конф. «Крым 2002». – М. : ГПНТБ России, 2002. Т. 1. – 520 с.

² БЧ БФ МКВХ //Маълумотнома онди таърихи таъсисёби ва фаъолияти китобхонаи вилоятии ба номи С. Айни. 2016. Д 1. – В 8.

³ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи театр ва фаъолияти театри аз 2 декабри соли 2002, таҳти № 80 // Сомотаи расмии Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон: - http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=92

Вместе с тем, автор отмечает, что независимо от улучшения и расширения деятельности профессиональных театров Кулябского региона, в их работе имелись ряд недостатков, решение которых стало первоочередной задачей. Республиканский Музыкально –драматический театр Дангаринского района полностью укомплектован профессиональным коллективом, но актерам не хватает компетентного режиссера - единомышленника и ровесника, который организовал бы работу на принципах школы, в которой они обучались. И это в то время, когда Институт культуры и искусства имени М. Турсунзода, Национальная консерватория и Художественное училище полноценно осуществляя свою деятельность, ежегодно выпускают дипломированных актеров, режиссеров, художников, специалистов - музыкантов, поэтому нехватка специалистов не совсем понятно.

Вторая глава диссертации - “Дальнейшее развитие культурно – просветительских учреждений в регионе” состоит из трех разделов.

В первом разделе второй главы - “Привлечение художественных искусств народного творчества в развитии культурно – просветительских учреждений региона” рассматривается роль народных искусств в развитии культурно -просветительских учреждений региона.

В ходе исследования данной проблемы автор пришел к выводу, что таджикский народ относится к тем народам Центральной Азии, которые издревле, имея тесные связи с искусством и ремеслами, внес важнейший вклад в развитии всемирной культуры.

Таджики облегчали свои жизненные проблемы занятиями, профессиями и различными видами искусства, развивали свою деятельность и объясняли их тонкости представителям других народов.

В книге “Таджики” академика Б. Гафурова приведены ценные сведения относительно развития изящных народных искусств, таких как архитектура, живопись, кузнечное и ювелирное дело, резьба по дереву и др.

В годы государственной независимости при поддержке и беспримерной заботе Лидера нации Эмомали Рахмона появились возможности для развития и возрождения многих видов народных искусств, ряд из которых были преданы забвению.

Народное художественное творчество и изобразительное искусство таджикского народа имеют глубокие исторические корни. В них отражены повседневная современная жизнь народа, обычаи и традиции, особенности менталитета, характера, мировоззрения, морально –духовных и культурно – эстетических ценностей.

Как отмечает Основатель мира и согласия, Лидер нации, президент страны, Эмомали Рахмон в своем Послании Маджлиси оли Республики Таджикистан:

«Наш народ по природе тяготеет к ремёслам, и сегодня мы гордимся выдающимися образцами изделий народных промыслов и ремёсел»¹.

Суверенитет Таджикистана дал серьезный толчок расцвету народных искусств Хатлона. В 2003 году были приняты Законы Республики Таджикистан «О народных художественных промыслах»² «Дар бораи фаъолияти косибии ӯнаармандӣ -Закон РТ о ремесленничестве»³ - принят 20.06.2019 году).

Указанные законы привели в определенную систему практические (прикладные?) направления народного творчества, определили основные принципы государственной поддержки народных художественных промыслов, которые способствует их сохранению.

Правильная пропаганда национальной культуры, особенно образцов народных промыслов укрепляет здоровую информационную, научную и культурную среду в глазах жителей всего мира, и тем самым, вносит важный вклад в духовном и патриотическом воспитании молодого поколения.

Как уже отмечали, таджикский народ, как талантливый и культурный народ, издревле вносил достойный вклад в мировой цивилизации своим искусством и творениями.

В целях реализации указаний Лидера наций нам необходимо развивать народные ремесла, эффективно использовать соответствующие условия для дальнейшего укрепления национальной культуры, а также творить достойные дела для повышения художественного и духовного уровня и национального самосознания.

Во втором разделе второй главы **“Развитие музеев и обеспечение защиты объектов исторического и культурного наследия”** рассматриваются проблемы развития музеев и защиты исторического и культурного наследия в регионе.

Необходимо отметить, что в исследуемый период положение музеев в Кулябском регионе оставалось тревожной. Это было связано с политическим и экономическим кризисом, охватившим Республику Таджикистан.

Несмотря на все трудности, в переходный период музеи смогли сохранить находки и экспонаты, которые отражают в себе культурные ценности таджикского народа. Кроме того, научные сотрудники музеев, адаптируя свою деятельность к новым условиям, проводят научно – творческие изыскания.

¹ Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олӣ – 25.04.2008. [Электронный ресурс].– Режим доступа:<http://mmk.tj/ru/president/letter/>

² Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи ҳунаарҳои бадеӣ – ҳалқӣ аз 1 августи соли 2003, таҳти № 43 // Сомонаи расмии Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон:http://base.mmk.tj/view_sanadhoview.php?showdetail=&sanadID=105.

³ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бораи фаъолияти косибии ҳунаармандӣ аз 1 августи соли 2003, таҳти № 43 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2003. – №8. – С. 466.

6 августа 2001 года был принят Закон Республики Таджикистан «О ввозе и вывозе культурных ценностей»¹. Указанный закон позволил предотвратить незаконный вывоз произведений искусства, ремесел, художественных искусств и других культурных ценностей, которые считаются культурным богатством.

Необходимо отметить, что именно в годы государственной независимости в Республике Таджикистан появились возможности для образования музеев, как сокровищницы защиты исторических памятников.

Ярким примером считается образование «Республиканского музея – заповедника» в Дангаринском районе, Государственного учреждения музеев «Хунармандон» в городе Кулябе, Исторического музея –заповедника «Хульбук» и «Республиканского комплексного музея Куляба»².

Следует отметить, что образование таких научно –просветительских учреждений в Кулябском регионе относится к тем культурным явлениям, деятельность которых началась накануне празднования 2700 –летия древнего города Куляба.

Музей один из основных элементов связи с посетителями. Их цель – воспитание активной личности в обществе, создание предпосылок для возникновения моральных традиций, эстетических традиций и обучение индивидов.

Именно в годы государственной независимости стало возможным определение основных направлений деятельности музеев.

В Законе Республики Таджикистан «О музеях и музейных фондах» (2004 г., в новой редакции принят в 2012 г.)³ конкретизированы роль и место музеев как социальных центров сохранения, исследования и пропаганды культурных ценностей.

В данный период больше внимания уделяется образованию музеев, как к сокровищнице исторических и культурных памятников и их представлений⁴.

Указанный закон касался того историко –культурного наследия, которое хранится в республиканских музеях. Таким образом, деятельность республиканских музеев будет осуществлена в рамках закона, нарушение законов, нежелательные случаи пропажи экспонатов насколько было возможно, предотвращено.

¹ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон: Дар бо-раи берун баровардан ва дохил кардани сарватҳои фарҳангӣ аз 6 августи соли 2001, таҳти № 42 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2001. - №7. – С. 511.

² Иброҳимов З. Осорхона муаррифуқунандаи шукӯҳи давлатдорӣ // Ахбороти осорхонамиллӣ. 2014.

³ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи осорхонаҳо ва фонди осорхонаҳо» аз 3 июли соли 2012, таҳти № 838 // Паёми Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. – 2012. – №7. – С. 688.

⁴ «Осорхона муаррифуқунандаи шукуҳи давлатдорӣ» Иброҳимов З. Ахбороти осорхонамиллӣ, соли 2014. – С. 23.

В 2016 году в Кулябском регионе Хатлонской области функционировали 12 музеев, из этого числа 4 музея республиканского уровня, общее число экспонатов составлял 35050 единиц.

В указанный период музеи Кулябского региона были укомплектованы на все 100% сотрудниками. Из 191 (100 %) работников 60 чел. (31, 4 %) имели высшее профильное образование по специальности «музееведение», 12 чел. (6,3 %) не имели высшего профильного образования, у 16 чел. (8,4 %), среднее образование по специальности «музееведение», у 4 чел. (2,1%) среднее непрофильное образование, 99 чел. (51, 8 %) окончили общеобразовательные школы.

Таким образом, в исследуемый период в музеях региона 115 чел. (60,2 %) сотрудников не имели соответствующего образования по специальности. Из этого числа 99 чел. (51, 8%) являются выпускниками общеобразовательных школ.

Наряду с музеями, которые функционировали в Кулябском регионе в советский период, также были образованы новые музеи. Положительный процесс увеличения сети музеев в регионе привело к уменьшению числа посетителей и сокращению финансирования в данной сфере.

Это, в свою очередь, негативно повлияло на деятельность музеев региона. В то же время, следует отметить, что в деятельности музеев региона есть ряд серьезных недостатков

Защита историко –культурных памятников, документы и редкие экспонаты, которые хранятся в музеях региона, требует высокую ответственности.

Например, за исключением нескольких музеев, во всех остальных отсутствует сигнализация.

К важнейшим недостаткам музеев региона можно отнести ряд проблем, в том числе: отсутствие региональной лаборатории по реконструкции и восстановлению экспонатов, слабая материально – техническая база, отсутствие новых информационных технологий, нехватка музееведов, реставраторов, дизайнеров и гидов.

Третий раздел второй главы –**“Участие культурно – просветительских учреждений в республиканских и международных смотр -конкурсах”** посвящен изучению участия культурно – просветительских учреждений региона в республиканских и международных смотр -конкурсах.

Проведение праздников и юбилеев, содержательные культурные и исторические программы, республиканские и международные фестивали - конкурсы являются важными направлениями политики Правительства Республики Таджикистан в области культуры. Эти мероприятия проводятся ежегодно, и они представляют Таджикистан страной с древней арийской цивилизацией.

Именно благодаря этой мудрой политике на местах клубы и библиотеки, Дворцы культуры и народные театры, парки культуры и отдыха,

музыкальные и художественные школы стали развивать свою деятельность, а разрушенные здания культурных учреждений были восстановлены, также стали возводиться новые Дворцы культуры, библиотеки и музеи.

Необходимо отметить, что в рассматриваемый период в области культуры выявлены новые таланты, которые принимали участия в республиканских и международных фестивалях.

В первые годы независимости из-за экономического кризиса и последствий гражданской войны, социальный уровень граждан Республики Таджикистан находился на очень низком уровне, и об этом свидетельствуют статистические данные. Например, если в 1992 году в социальную сферу было направлено 19,9 % государственного бюджета, то в 2000 году этот показатель сократился до 2,2 %, то есть в 10 раз меньше, поэтому по социальному обеспечению сферы культуры Таджикистан занимал последнее место среди стран Центральной Азии.

Несмотря на хаос первых лет независимости, Министерство культуры республики направил деятелей культуры города Куляба в Москву, где с 14 по 17 ноября 1992 года проходил концерт «Дружбы». Они показали миру богатую и разнообразную культуру таджикского народа. В исследуемый период фольклорно-этнографическая группа Дома культуры Фархорского района с гастрольями посетила Брянскую область, где приняла участие в мероприятиях, посвященных 50-летию освобождения этого города от немецких захватчиков¹.

В первом квартале 1994 года по инициативе Министерства культуры и участия фирмы «Сайидон» был проведен республиканский конкурс «Дилафруз -94» среди профессиональных групп.

С 17 по 24 марта 1994 года площадь 800-летия Москвы у Театра оперы и балета города Душанбе превратилась в сцену, где выступали профессиональные солисты. В указанном конкурсе лауреатами стали ансамбль «Фалак» города Куляба, Театр музыкальной комедии города Хорога, ансамбль «Даръё» Государственного комитета радио и телевидения, Симфонический оркестр Театра оперы и балета им. С. Айни и творческая студия «Сайидон»².

Таким образом, в годы независимости культурно-просветительские учреждения региона активно принимали участия в областных и республиканских фестивалях, таких как «Андалеб», «Парасту», «Дворец искусства и просвещения», «Мы цветы и букеты одной поляны», «Ганджина», «Голос «Фалака», «Праздник книги», «Праздник тюльпана», «Любовь родины», «Воспевание независимости», «Самый лучший сценарий», «Год строительства парков культуры и отдыха», «Книга, библиотека и личная библиотека года в Республике Таджикистан»»,

¹ БЧ ВФ ЧТ //Гузориши маҷлиси машваратии Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон. 1992.- В 5.

² БЧ ВФ ЧТ //Маълумот дар бораи ҷаҳони Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон.1994.- В 3.

«Библиомарафон», республиканский фестиваль «Неделя детской и подростковой книги» и «Книга и музыка». Указанные учреждения выполнили все основные требования, предъявленные в рамках мероприятий в соответствии с велением времени. Главная цель вышеуказанных фестивалей была в том, чтобы создать благоприятные условия для нормального функционирования деятельности культурных учреждений, способствовать развитию творческого потенциала сотрудников и выявлять новые таланты. Также предполагалось внедрять современные технологии в справочных отделах библиотек, использовать Интернет для развития деятельности библиотек, пополнять книжные фонды, улучшать условия в парках культуры и отдыха, а также строго охранять коллекции и экспонаты в музеях.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основные научные результаты диссертации

В годы советской власти культурно - просветительские сети функционировали только в отдельных сферах. Библиотеки, клубные учреждения, музеи с привлечением широкого круга людей проводили культурно – массовые мероприятия, которые как единая структура способствовали дальнейшему культурному развитию таджикского народа. Результаты исследования показали, что в начале 90 –х годов XX века культурно –просветительские учреждения потеряли свое значение в деятельности трудовых коллективов и интернационального воспитания [6-М].

В начале 90-х годов, особенно в период гражданской войны, библиотеки Кулябского региона работали в тяжелых условиях, также большая часть специалистов по различным причинам прекратили свою деятельность или перешли на другие работы. Существующие проблемы и трудности имели материальный характер, и они были связаны с прекращением финансирования этих учреждений. В этот период количество публичных библиотек, книжных фондов и читателей сократились. В самом трудном положении находились сельские библиотеки. Обеспечение региональных библиотек профессиональными специалистами считалось одним из важнейших проблем [5-М].

Политический и экономический кризис, царивший в республике в начале 90- х годов, оказало негативное влияние на сеть музеев страны, в том числе на музеи Хатлонской области. В результате недостаточности бюджетных средств, ослабления материально - технической базы, и широкого распространения современных технологий в области культуры, в том числе видеоборудования и видеосъемок, эстрадных представлений и развлекательных центров, стало ясно, что музеи не готовы к преобразованиям, которые возникли в республике в начале 90-х годов [2-М; 8-М].

В этот период из – за нехватки средств число посетителей музеев сократилось, музеи не имели возможности увеличения своих фондов за счет новых экспонатов. Также, в результате нестабильной обстановки из республики незаконно были вывезены культурные ценности. В годы гражданской войны положение клубных учреждений ухудшилось, поэтому они почти полностью прекратили свою деятельность. Такая ситуация сложилась также в Кулябском регионе Хатлонской области. В условиях нестабильной политической обстановки и экономического урона культурно – развлекательные учреждения, в основном городские клубные учреждения и спортивные комплексы оказались под влиянием преступных кругов. Эти объекты были разграблены ими, они собирались там, чтобы распивать спиртные напитки, также незаконно распространяли наркотические вещества и др. [6-М; 12-М].

В народных театрах советского периода самым высшим уровнем считали художественную самодеятельность. Но экономические преобразования, которые произошли в стране после объявления независимости, оказали негативное влияние на народные театры. Ухудшение материально –технической базы в этих учреждениях привело к экономическому кризису. В результате таких преобразований, особенно негативных последствий гражданской войны число народных театров в некоторых регионах уменьшилось, а их деятельность была неудовлетворительной [1-М; 3-М; 7-М; 10-М].

Ежегодно в целях пополнения музейных фондов, определения, исследования и закупки новых экспонатов Правительством Республики Таджикистан выделяются огромные бюджетные средства. Необходимо отметить, что в период независимости по сравнению с другими культурно – просветительскими учреждениями за счет историко –краеведческих музеев увеличилось число музеев. Например, в годы независимости были образованы «Республиканский музей –заповедник» в Дангаринском районе, Государственное музейное учреждение «Хунармандон» в городе Кулябе, Историко –культурный заповедник «Хульбук» в Восейском районе, «Республиканский музейный комплекс» в городе Кулябе. Все эти объекты в настоящее время успешно функционируют [2-М; 8-М; 12-М].

В целях дальнейшего развития музеев, Правительство Республики Таджикистан пополняет музейные фонды за счет экспонатов и новых картин. Пополнение музейных фондов способствует улучшению их дальнейшей деятельности [8-М].

Хранение и использование историко –культурного наследия и уважительное отношение к духовной сокровищнице предков считается приоритетным направлением в деятельности Правительства Республики Таджикистан. Гражданская война нанесла серьезный урон не только экономике, но также культурному развитию и наследию страны. В период гражданской войны было уничтожено и разграблено значительная часть культурного богатства, территории на которых располагались историко –культурные

памятники, незаконно были захвачены или использовались в других целях. В результате, десятки памятников исчезли навсегда. Например, в Хатлонской области исчезли более 40 памятников. В целом, в республике, безвозвратно исчезли более 200 редких историко – культурных памятников [3-М; 6-М; 8-М].

Широкое использование новых технологий в деятельности библиотек и развитие электронных систем поставило новые требования для подготовки специалистов книжного дела. В условиях внедрения новых компьютерных технологий в программу подготовки специалистов по книжному делу были внесены необходимые изменения. Проблема подготовки специалистов по книжному делу в Кулябском регионе стоит на первом месте, так как из 190 существующих библиотек большинство из них нуждаются в сотрудниках высшего класса [5-М; 6-М; 12-М].

Политическая стабильность и развитие экономики способствовали повышению требований к знаниям и образованию. Исследование показало, что постоянными читателями библиотек являются представители различных профессий и социальных групп. В основном -это ученики общеобразовательных школ, гимназий и студенты высших учебных заведений [5-М].

Гражданская война, нездоровая обстановка в республике, недооцененность представителей литературы и искусства и снижение уровня благосостояния привело к тому, что крепкая стена творческого коллектива единственного действующего профессионального театра в Кулябском регионе, пошатнулась. Начиная с 1992 года до определенного времени Театр музыкальной комедии имени Сайдали Вализода столкнулся с трудностями. Исследование показало, что независимо от трудностей предыдущих лет, в начале XXI века, указанный театр твердо возобновил свою деятельность, и как с точки зрения профессионализма, так и с точки зрения богатого и разнообразного репертуара вошел в число самых престижных театров республики [1-М].

В этот период произошло радостное событие. Дело в том, что Постановлением Правительства Республики Таджикистан в Дангаринском районе был образован Театр музыкальной комедии. Периодическая организация гастролей театральных групп внутри страны и за ее пределами, финансирование стажировки актеров на курсах повышения квалификации в зарубежных театрах, обучение талантливых представителей молодежи в высших театральных школах способствовали развитию театрального искусства в регионе [3-М; 6-М; 11-М].

В первое десятилетие независимости театры в республике находились в незавидном положении. Несмотря на трудности, деятельность ансамблей песни и пляски и фольклорно -этнографических групп не прекращались. В этот период в клубных учреждениях были проведены 191 различных мероприятий, в том числе отмечались свадьбы молодоженов и дни рождения, также различные учреждения отмечали свои юбилейные торжества, проводились церемонии обрезания. В указанных учреждениях были

образованы фото –ателье, центры студийной записи, видеосалоны, где демонстрировались кинофильмы, кружки по изучению музыкальных инструментов и иностранных языков [6-М].

В первое десятилетие независимости при поддержке и помощи Правительства Республики Таджикистан, Министерства культуры Республики Таджикистан, местных органов власти в городах и районах Кулябского региона были построены и сданы в эксплуатацию несколько учреждений культуры. Все это свидетельствует о том, что Правительство Республики Таджикистан уделяет постоянное внимание учреждениям культуры, так как они играют главную роль в деле сохранения и пропаганды национальной культуры таджикского народа [12-М].

В условиях независимости Таджикистана цели и задачи народных театров направлены на сохранение и возрождение традиций, празднования народных обрядов и повышения эстетического мировоззрения жителей городов, районов и села. Во втором десятилетии независимости народные театры стали активными проводниками национальных и государственных праздников. В этот период на должном уровне была поставлена деятельность народных театров в Кулябском регионе.

Решением Коллегии Министерства культуры Республики Таджикистан народный театр района Мир Саида Али Хамадони и Дом культуры Восейского района получили статус «народных филармоний». В настоящее время в регионе функционируют 2 народных филармоний и 2 народных театра [1-М; 3-М; 7-М; 10-М; 11-М; 12-М].

В годы независимости культурно –просветительские учреждения региона принимали активное участия в областных, республиканских и международных фестивалей –конкурсах. Все эти учреждения выполнили основные задачи и условия, которые были объявлены организаторами. Главная цель проведения фестивалей –конкурсов –это создание благоприятных условий для нормального функционирования учреждений культуры и развития творческого потенциала сотрудников, поиск новых талантов, сохранение и развитие самых лучших культурных традиций и народных искусств. Для проведения фестивалей –конкурсов и театрализованных представлений в городах и районах Кулябского региона привлекаются представители самых разных возрастов [3-М; 4-М; 11-М].

Традиции народных художественных искусств, которые сформировались еще в древности, непосредственно связаны с социальной жизнью, народными традициями и обрядами, художественным сознанием и народным творчеством. Эти древние традиции и сегодня сохраняют свою роль в современном таджикском обществе, потому что в них отражены повседневная жизнь народа, его традиции и обычаи. Они также отражают особенности менталитета, характера, мировоззрения, духовно –этических и культурно –эстетических ценностей таджикского народа [11-М].

В 2016 году в районах Кулябского региона функционировали 390 учреждений культуры, в том числе 204 библиотек, 152 клубных учреждений

7 музеев, 6 парков культуры и отдыха, 10 музыкальных, 2 художественных школ, 1 ансамбль- «Фалак», 1 профессиональный театр, 2 народных театра, 1 народная филармония, 7 Ансамблей песни и пляски.

За прошедшие 16 лет, начиная с 2000 года, в регионе увеличилось количество учреждений культуры. Были построены 8 библиотек, 5 музеев, 1 профессиональный театр, 2 художественных школ, 1 народная филармония, 1 Ансамбль песни и плясок. Вместе с тем, следует отметить, что за указанный период 21 клуб полностью прекратил свою деятельность. В общем, в 390 учреждениях культуры Кулябского региона работали 1438 (100 %) сотрудников. Из этого числа, 426 (29,6 %) человек составляли технические работники. Из 1012 (100 %) человек 181 (17,9 %) имели высшее профильное образование, 172 (17 %) высшее непрофильное образование, 285 (28,2 %) средне -специализированное образование, 160 (15,8 %) человек., средне -неспециализированное образование, 214 (21,1 %) чел. общеобразовательное образование [5-М;6-М;12-М].

2. Рекомендации по практическому использованию результатов

С учетом результатов исследования диссертации в ходе изучения истории деятельности культурно –просветительских учреждений в Кулябском регионе, их дальнейшего развития в условиях независимости страны, а также согласования с заинтересованными министерствами и ведомствами, необходимо учитывать нижеследующие предложения:

- в период подготовки программы дальнейшего развития культурно – просветительских учреждений учитывать полезные детали при строительстве и реконструкции культурных комплексов в регионе;

- необходимо адаптировать деятельность культурно –просветительских учреждений к рыночной экономике. Министерству культуры Республики Таджикистан следует подготовить и составить (образовать) новые структуры в этих учреждениях;

- в целях контроля средств в районах региона централизовать финансирование культурно –просветительских учреждений;

- обогащать книжные фонды публичных библиотек региона за счет новой литературы на таджикском языке и изымать литературу с нежелательным содержанием;

- укреплять материально –техническую базу Дворцов культуры, библиотек, музеев, клубных учреждений с учетом строительства новых зданий;

- повышать заработную плату сотрудникам культурно – просветительских учреждений, а также принять меры для улучшения их социального уровня;

- предотвращать нежелательные процессы самовольного захвата территории, закупок и не целевого использования зданий учреждений культуры региона Управлением культуры Хатлонской области;

-в целях улучшения деятельности культурных учреждений, в зависимости от происходивших преобразований в современном обществе, образовывать курсы повышения квалификаций;

-в целях сохранения потенциала специалистов культурно - просветительских учреждений, организовать прохождение стажировки сотрудников сферы культуры во всех направлениях;

-в целях широкого использования новых современных технологий в библиотечном деле региона подготовить работников по специальности «библиотекарь -технолог», «библиотекарь –заведующий», в музеях «музеевед -гид», «специалист по закупкам экспонатов» и др;

- в целях приобретения оборудования, транспортных средств и строительства современных зданий в сфере культуры привлекать отечественных и зарубежных инвесторов;

- в целях улучшения деятельности учреждений культуры в регионе восстановить взаимовыгодные рабочие контакты с аналогичными организациями, а также изучить передовой опыт в отрасли;

-пополнить музейные фонды путем закупки культурных богатств, а Институтом истории, археологии и этнографии имени А. Дониша НА НТ организовать археологические и этнографические экспедиции в регионе;

-подготовить конкретную программу по ремонту и реконструкции, организовать особый государственный контроль в целях защиты исторических архитектурных памятников и произведений изобразительного искусства;

-поддерживать частные библиотеки и музеи известных личностей региона местными органами исполнительной власти;

- в целях улучшения дальнейшей деятельности, обеспечить детские музыкальные и художественные школы музыкальными инструментами и современным техническим оборудованием;

-преобразовать культурно –просветительские учреждения в социальные институты, так как они отражают историю и культуру таджикского народа и передают последующим поколениям.

**Основные положения и заключение диссертации освещены
в следующие публикации автора:**

Статьи, изданные в журналах включенных в перечень рецензируемых научных изданий ВАК при Президенте Республики Таджикистан и ВАК

Министерства образования и науки Федерации России:

- [1- М]. Шарифов Ш. Сахифаҳо аз таърихи театри ба номи С. Вализодаи шаҳри Кӯлоб / Ш.Шарифов // Вестник Таджикского национального университета. – 2017. - №3/1. – С. 86-91.
- [2-М]. Шарифов Ш. Историко-краеведческий музей г. Куляба имени Хамадони / Ш.Шарифов // Вестник Таджикского национального университета. – 2017. - №3/3. - С. 90-94.
- [3-М]. Шарифов Ш. Аз таърихи ташаккул ва инкишофи театрҳои халқии минтақаи Кӯлоби вилояти Хатлон / Ш.Шарифов // Вестник Таджикского национального университета. – 2017. - №3/7. - С. 58-62.

- [4-М]. Шарифов Ш. Сипаҳсолори суруду мусикии тоҷик / Ш.Шарифов // Вестник Таджикского национального университета. – 2017. - №3/7. - С. 59-63.
- [5-М]. Шарифов Ш. Китобхонаҳо ва масъалаҳои ҳалталаби онҳо / Ш.Шарифов // Вестник Таджикского национального университета. – 2018. - №9. – С. 149-154.
- [6-М]. Шарифов Ш. Муассисаҳои клубӣ: мушкилӣ ва масъалаҳои ҳалталаби он / Ш.Шарифов // Вестник Таджикского национального университета. – 2019. - №5. – С. 171-175.
- [7-М]. Шарифов Ш. Театри зодаи истиклол / Ш.Шарифов // Вестник Таджикского национального университета. – 2019. - №6. – С. 112-117.
- [8-М]. Шарифов Ш. Осорхона – маҳзани ҷдгориҳои таърихӣ ва фарҳангӣ / Х.Абдуназаров, Ш.Шарифов // Вестник Таджикского национального университета. – 2019. - №10. – С. 87-93.

Статьи в других изданиях:

- [9-М]. Шарифов Ш. Савти фалак / Ш.Шарифов // Вестник КГУ имени Абуабдуллоҳа Рудаки. – 2012. - №1-2(6-7). – С. 27-32.
- [10-М]. Шарифов Ш. Театр ва асолати он / Ш.Шарифов // Вестник КГУ имени Абуабдуллоҳа Рудаки. – 2012. - №1-2(6-7). – С. 56-61.
- [11-М]. Шарифов Ш. Нақши ҳунарҳои бадеӣ ва эҷодиёти халқ дар ташаккули фарҳанги тоҷик / Х.Абдуназаров, Ш.Шарифов // Маводи конференсияи илмӣ – назариявии байналмилалӣ дар мавзӯи «Ҷаҳонишавӣ ва гуфтугӯи тамаддунҳо дар замони муосир». – Бохтар (17- 18 майи соли 2019). –С.130-132.
- [12-М]. Шарифов Ш. Ҳифзи объектҳои таърихӣ – фарҳангӣ тақозои замони муосир / Ш.Шарифов // Маводи конференсияи илмӣ – амалии байналмилалӣ дар мавзӯи «Масъалаҳои муосири математика ва методикаи таълимион» бахшида ба 80-солагии доктори илмҳои педагогӣ, профессор Шарифзода Ҷумъа Шариф. - Бохтар (18-19октябри соли 2019). – С.362-366.
- [13-М]. Шарифов Ш. Балчувон – минтақаи сайёҳии байналмилалӣ / Ш.Шарифов // Сомонаи КИ ҲХДТ дар вилояти Хатлон. - <http://hhdtkhatlon.tj/node/469>.

АННОТАТСИЯ

ба автореферати диссертатсияи Шарифов Шухратчон Чумъаевич дар мавзӯи «Таърихи муассисаҳои маданӣ-равшаннамоии минтақаи Қӯлоби вилояти Хатлон дар даврони истиқлол (с.1991-2016)» барои дарёфти дараҷаи илми номзоди илмҳои таърих аз рӯйи ихтисоси 07.00.02 – Таърихи ватанӣ (таърихи халқи тоҷик)

Дар автореферат муҳимияти илмӣ-назариявӣ ва амалии мавзӯи таҳқиқот, мақсад ва вазифаҳои он, дараҷаи омӯзиш, мавҷудияти сарчашмаҳо, давраҳо, назария ва усулҳои истифодашуда ва натиҷаҳои асосии бадастомада зикр шудаанд. Дар он мундариҷаи асосиро инъикоси ҳолати муассисаҳои маданӣ-равшаннамоии минтақаи Қӯлоби вилояти Хатлон дар солҳои аввали ба даст овардани Истиқлолияти Давлатӣ ва рушди минбаъдаи онҳо, ки дар маводҳои бойгонӣ ва адабиёти зиёди илмӣ таҷассум гардидаанд, ташкил медиҳад.

Омӯзиши фаъолияти муассисаҳои маданӣ-равшаннамоии минтақа дар ибтидои асри XXI меҳвари таҳқиқоти муаллифро ташкил додаанд. Пажӯҳиш дар заминаи омӯзиши паёмҳои Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҷаноби Олӣ Эмомалӣ Раҳмон, таҳлилу баррасии маводҳои бойгонӣ, санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ, китобҳо, монографияҳо, диссертатсияҳо, мақолаҳо ва маҷмӯаҳо, ки ба таърихи фарҳанги Тоҷикистон дар охири асри XX – ибтидои асри XXI бахшида шудаанд, амалӣ гардидааст.

Муаллиф ҳамчунин сабабҳои рукуди муассисаҳои маданӣ-равшаннамоии минтақаро дар солҳои 90-уми асри XX муайян намуда, барқароршавӣ ва рушди минбаъдаи онҳоро дар давраи рушди Тоҷикистон мавриди тадқиқи баррасӣ қарор додааст. Дар хулоса ҳар як банди мавзӯи мавриди таҳқиқ натиҷагирӣ қарда шуда, тавсияҳо ҷиҳати истифодаи амалии натиҷаҳои ба дастомада ва рушди минбаъдаи илми таърих пешниҳод гардидаанд.

Калидвожаҳо: фарҳанг, муассисаҳои маданӣ-равшаннамоӣ, чойхонаҳои Сурх, клубҳо, китобхонаҳо, театр, истиқлолият, эълomia, ҷанги шаҳрвандӣ, фестивал-озмунҳои ҷумҳуриявӣ байналмилалӣ, осорхона.

АННОТАЦИЯ

на автореферат диссертации Шарифова Ш. Дж. «История культурно-просветительские учреждения Кулябского региона Хатлонской области в период независимости (1991-2016 гг.)» на соискание учёной степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – Отечественная история (история таджикского народа)

В автореферате изложены научная и теоретическая значимость темы исследования, ее цель и задачи, степень изучения, наличие источников, периоды, используемые теории и методы, а также основные полученные результаты. Основное содержание - это отражение состояния культурных и образовательных учреждений Кулябской области Хатлонской области в первые годы независимости и их дальнейшего развития, что находит отражение в архивах и обширной научной литературе.

Изучение деятельности культурных и образовательных учреждений региона в начале XXI века стало предметом исследования автора. Исследование на основе посланий Основателя мира и национального единства - Лидера нации, Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона, анализ архивных материалов, уставов, книг, монографий, диссертаций, статей и сборников по истории культуры Таджикистана XX - начала XXI века.

Автор также выявляет причины стагнации культурных и образовательных учреждений в регионе в 90-е годы XX века, рассматривает их восстановление и дальнейшее развитие в процессе развития Таджикистана. В заключение суммируется каждый пункт темы исследования и даются рекомендации по практическому применению полученных результатов и дальнейшему развитию исторической науки.

Ключевые слова: культура, культурные и образовательные учреждения, Красные чайные, клубы, библиотеки, театр, независимость, декларация, гражданская война, национальные и международные фестивали, музеи.

ANNOTATION

for the dissertation of Sharifov Sh. J. "History of cultural and educational institutions of the Kulyab region of the Khatlon region in the period of independence (1991-2016)" for the degree of candidate of historical sciences in specialty 07.00.02 - Domestic history (history of the Tajik people)

The author's abstract sets out the scientific and theoretical significance of the research topic, its purpose and objectives, the degree of study, the availability of sources, periods, theories and methods used, as well as the main results obtained. The main content is a reflection of the state of cultural and educational institutions of the Kulob region of the Khatlon region in the first years of independence and their further development, which is reflected in the archives and extensive scientific literature.

The study of the activities of cultural and educational institutions of the region at the beginning of the XXI century became the subject of the author's research. Research based on the messages of the Founder of Peace and National Unity - Leader of the Nation, President of the Republic of Tajikistan Emomali Rahmon, analysis of archival materials, statutes, books, monographs, dissertations, articles and collections on the history of Tajikistan's culture of the 20th - early 21st centuries.

The author also identifies the reasons for the stagnation of cultural and educational institutions in the region in the 90s of the twentieth century, examines their restoration and further development in the development of Tajikistan. In conclusion, each point of the research topic is summarized and recommendations are given on the practical application of the results obtained and the further development of historical science.

Key words: culture, cultural and educational institutions, Red tea houses, clubs, libraries, theater, independence, declaration, civil war, national and international festivals, museums.